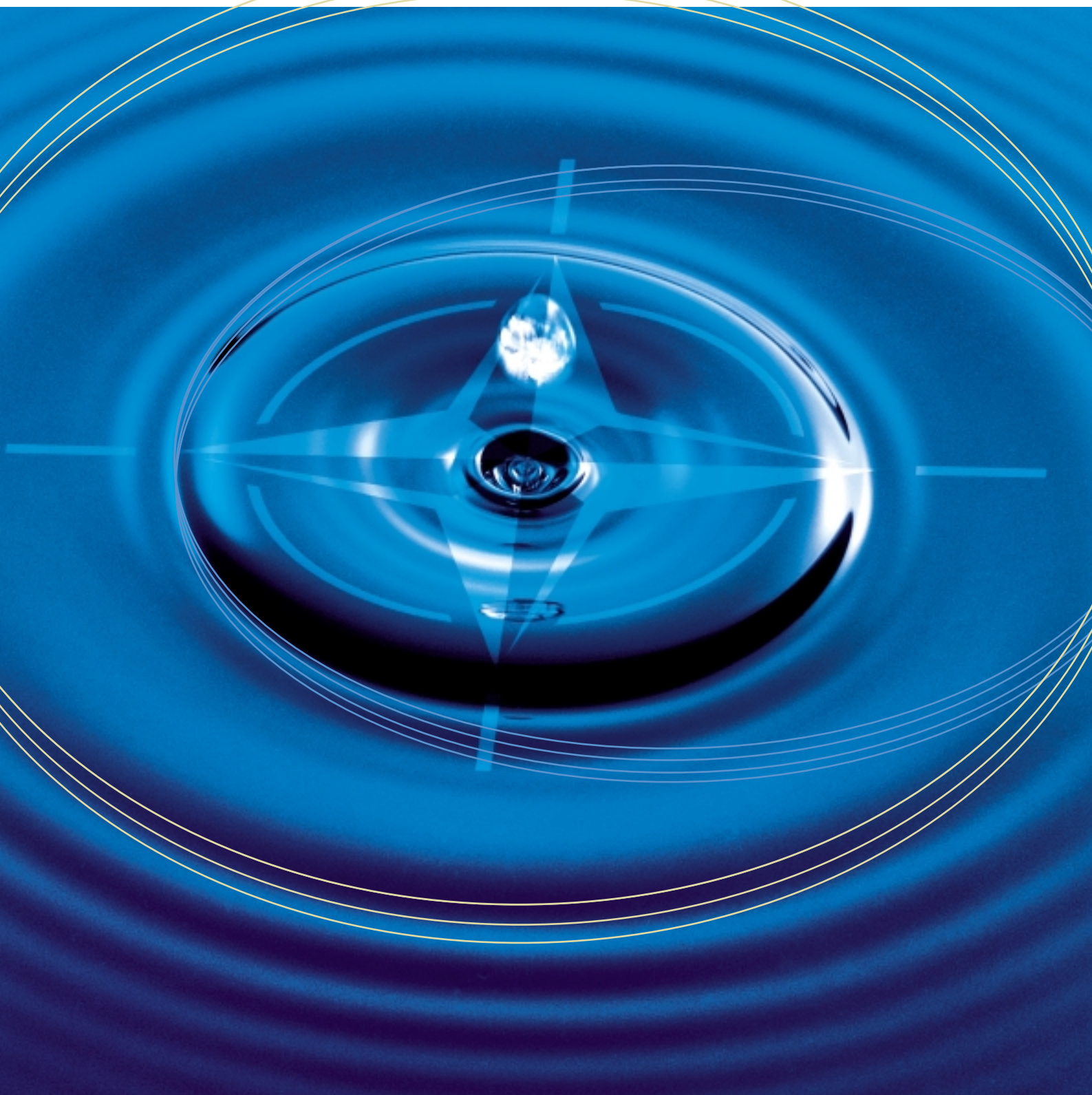

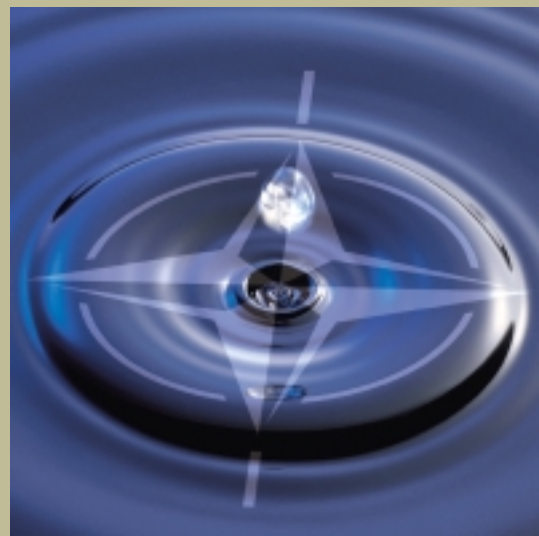

NATO
+
OTAN

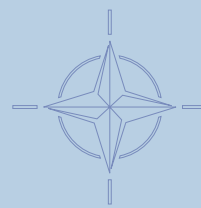
UUENEV NATO

UUENEV NATO

Märkus: viited endisele Jugoslaavia Makedoonia Vabariigile on selles väljaandes märgitud tärniga (*).
Türgi tunnustab Makedoonia Vabariiki selle põhiseadusliku nimega.

SISUKORD

1.	Alliansi eesmärgid ja peamised julgeolekualased ülesanded	2
2.	Üleatlandilise partnerluse olemus	6
3.	Kaitsevõime tugevdamine	9
4.	NATO vägede muutuv roll	12
5.	Julgeoleku laiendamine partnerluse abil	16
6.	Alliansi avamine uutele liikmetele	20
7.	Suhete arendamine Venemaaga	22
8.	Eripartnerlus Ukrainaga	26
9.	Dialoog Vahemeremaadega	28
10.	Rahuvalve ja kriiside reguleerimine	30
11.	Valmisolek tsiviilhädaolukordadeks	34
12.	Teadus- ja keskkonnaalane koostöö	36
13.	Kuidas NATO toimib	40
14.	Muutused ja järjepidevus	44

Põhja-Atlandi liidu olulisim eesmärk on kaitsta kõigi oma Euroopas ja Põhja-Ameerikas asuvate liikmete vabadust ja julgeolekut vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjas sätestatud põhimõtetele. Selle eesmärgi täitmiseks kasutab allianss olenevalt liikmesriikide ees seisvate julgeolekuprobleemide iseloomust nii oma poliitilist mõjuvõimu kui ka sõjalisi vahendeid. Koos strateegilise keskkonna muutumisega on muutunud ka alliansi reageerimine julgeolekuprobleemidele. Allianss jätkab stabiilsuse säilitamist kogu Euro-Atlandi ruumis, kuid samal ajal arendatakse võimekust, et tulla ka väljaspool oma traditsioonilist vastutusala toime uute ohtudega, nagu terrorism ja muud julgeolekualased väljakutsed.

Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO) on struktuur, mille kaudu alliansi liikmed teostavad oma julgeolekualaseid eesmärgid. Tegemist on valitsustevahelise organisatsiooniga, mille liikmesmaad säilitavad täielikult oma suveräänsuse ja iseseisvuse ning mis toimib foorumina, kus liikmesriigid omavahel konsulteerivad ja võtavad vastu otsuseid nende julgeolekut puudutavates küsimustes. NATO struktuurid võimaldavad liikmetel julgeoleku poliitilistes, sõjalistes, majanduslikes ja muudes aspektides omavahel pidevalt konsulteerida, koordineerida ja koostööd teha ning hõlbustavad koostööd ka mittesõjalistes valdkondades, nagu teadus, informatsioon, keskkond ja katastroofiabi.

Viie laienemisringi järel on NATO 12 asutaja-liikmega – Ameerika Ühendriigid, Belgia, Kanada, Holland, Itaalia, Island, Luksemburg, Norra, Portugal, Prantsusmaa, Taani ja Ühendkuningriik – ühinenud Kreeka ja Türgi (1952), Saksamaa (1955), Hispaania (1982), Poola, Tšehhi Vabariik ja Ungari (1999) ning seni viimases laienemisringis Bulgaaria, Eesti, Läti, Leedu, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia (2004).

Kollektiivne kaitse

Allianss lähtub põhimõttest, et iga tema liikmesriigi julgeolek sõltub kõigi liikmete julgeolekust. Kui kellegi julgeolek on ohus, puudutab see ka kõiki teisi. Iga liikmesriik kohustub NATO asutamisdokumendile, Washingtoni lepingule, alla kirjutades seda põhimõtet austama, jagades teistega kollektiivse kaitse riske ja kohustusi, aga ka sellest tulenevaid hüvesid. Ühtlasi tähendab see, et kaitseplaneerimise ja kaitsealaste ettevalmistuste paljud aspektid, mis olid varem iga riigi enda vastutusel, teostatakse nüüd ühiselt. Ühiselt kantakse ka relvajõudude väljaõppeks ja efektiivseks koostegutsemiseks vajalikud kulud.

Iga riik on oma otsustes vaba ja sõltumatu, kuid koos planeerides ja ressursse ühiselt kasutades on nende julgeolekutase tunduvalt kõrgem sellest, mida nad suudaksid endale üksi tagada. See on jätkuvalt NATO julgeolekualase koostöö põhiprintsiip.

Side üle Atlandi

Washingtoni lepingu sõlmimine 1949. aastal oli oma aja kohta pretsedenditu sündmus. Lisaks välise agressiooni ohu vähendamisele lähendas see varem sageli omavahel sõdinud suuremaid Euroopa riike, millega ühtlasi kindlustati nendevaheliste sõjaliste konfliktide ohu kadumine. Lepingu muutis riikide käekäigu üksteisest sõltuvaks ja osalemine üksteise julgeoleku tagamises andis neile võimaluse teha oma heaolu suurendamise nimel tõhusat koostööd ka paljudes teistes valdkondades. Washingtoni lepingu tähtsus ei piirdunud siiski vaid eelöelduga. Leppega tekkis alliansi Euroopa liikmete ning Ameerika Ühendriikide ja Kanada vahel julgeolekupartnerlus, mis pani aluse püsivale üleatlandilisele sidele Euroopa ja Põhja-Ameerika vahel.

NATO uuenemine

1949. aastal, mil NATO loodi, nähti Lääne-Euroopa riikide vabaduse ja iseseisvuse peamise ohuna Nõukogude Liitu. Kommunistlik ideoloogia, NSVLi poliitilised eesmärgid ja meetodid ning sõjaline võimsus tähendasid seda, et ühegi lääne-riigi valitsus ei võinud eirata konflikti puhkemise võimalust, olenemata sellest, millised olid Nõukogude Liidu tegelikud kavatsused. Alliansi peamine ülesanne külma sõja perioodil – 1949. aastast kuni 1980. aastate lõpuni – oli säilitada piisav sõjaline võimsus oma liikmete kaitsmiseks Nõukogude Liidu ja Varssavi pakti riikide mistahes vormis agressiooni eest. NATO tagatud stabiilsus aitas tervel Lääne-Euroopal taastada pärast Teist maailmasõda oma majanduslik heaolu, luues majanduskasvuks olulise usalduse ja kindluse õhkkonna.

NATO riikide ühistegevus on pidevalt arenenud koos muutuva strateegilise keskkonnaga. Selleks, et kohaneda pöördeliste muutustega Euroopa poliitilises ja sõjalises keskkonnas ning arvestada uut tüüpi julgeolekuohtude esilekerkimisega, on alliansi poliitika ja struktuurid külma sõja järel

läbinud põhjaliku uuenduse. Ka on avardunud arusaam kaitsest, mis hõlmab nüüd lisaks dialoogi ja praktilist koostööd mitte-liikmesmaadega, milles nähakse parimat vahendit Euro-Atlandi julgeoleku kindlustamiseks.

NATO on tänapäeval midagi palju enam kui kaitseühendus. Ulatanud käe endistele vastastele töötab allianss nüüd selle nimel, et saavutada ja säilitada rahu ning julgeolek terves Euro-Atlandi ruumis. Selleks võetakse endale järjest uusi ülesandeid ning lähenetakse keerukate probleemide lahendamisele üha paindlikumalt, uuendusmeelsemalt ja pragmaatilisemalt. Ühtlasi on muutuste tulemusena kindlustunud NATO keskne roll Euro-Atlandi piirkonna julgeoleku tagamisel ning paljud partnerrigid on avaldanud soovi saada tulevikus NATO liikmeks. Kolm Kesk- ja Ida-Euroopa riiki – Poola, Tšehhi Vabariik ja Ungari – saavutasid selle eesmärgi juba 1999. aastal. Veel seitse riiki – Bulgaaria, Eesti, Läti, Leedu, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia – jõudsid sihile 2004. aastal.

NATO uuenemist viimase kümnendi jooksul iseloomustab terve rida tulevikku vaatavaid algatusi, mis kujutavad endast selgeid praktilisi samme ja vastusamme külma sõja järgse keskkonna uutele julgeolekualastele väljakutsetele ja võimalustele. Nende algatuste hulka kuuluvad programm "Partnerlus rahu nimel", erisuhted Venemaa ja Ukrainaga, dialoog Vahemeremaadega, liikmelisuse tegevuskava (*Membership Action Plan - MAP*) kandidaatriikide abistamiseks NATO standardite saavutamisel ning tulemuslik koostöö Euroopa Liidu, Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (*OSCE*) ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniga. NATO pöörab aktiivset tähelepanu ka uutele julgeolekualastele väljakutsetele, juhtides kriisireguleerimisoperatsioone Balkanil ning kohustudes võitlema terrorismi ja teiste uute ohtude vastu, kui seda on vaja teha väljaspool Euro-Atlandi ruumi. NATO kohandab ja tugevdab oma vahendeid ja võimekusi eesmärgiga tõsta valmisolekut uute

ülesannete täitmisel. Selleks käivitati 2002. aasta novembris NATO tippkohtumisel Prahas kolm tähtsat algatust: NATO kiirreageerimisjõudude loomine; sõjalise juhtimisstruktuuri reformimine ja NATO sõjalise võimekuse tõstmise Praha kokkulepe (*Prague Capabilities Commitment – PCC*), mille eesmärk on kindlaks teha ja likvideerida puudujäägid sõjalises võimekuses nii liikmesriikide individuaalsete sammude kui ka koostööalgatuste abil.

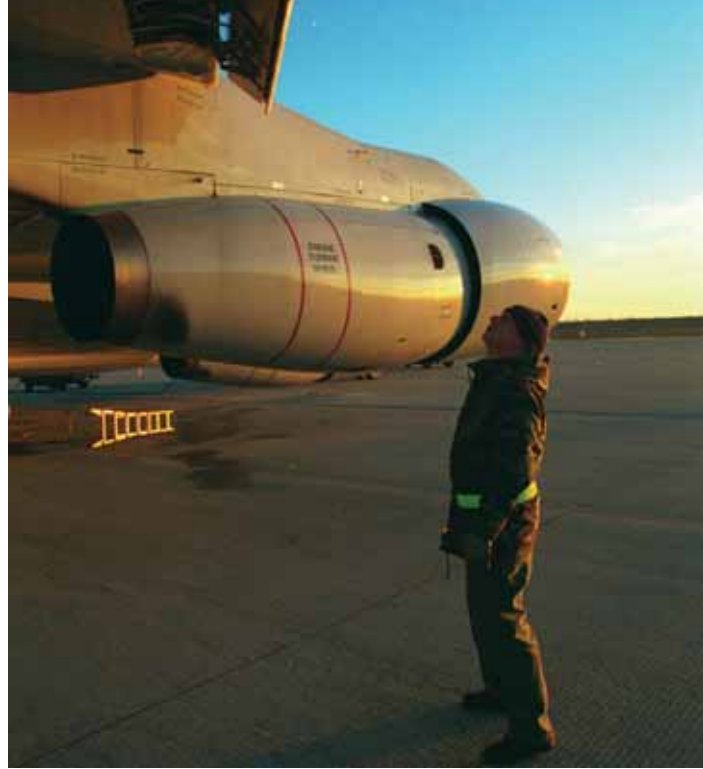
Peamised julgeolekualased ülesanded

“NATO strateegiline kontseptsioon”, milles sedastatakse ametlikult alliansi eesmärgid ja peamised julgeolekualased ülesanded, annab ka suunised poliitiliste ja sõjaliste abinõude rakendamiseks nende eesmärkide ja ülesannete täitmisel. Dokumendi avaldamine 1991. aastal tähistas selget lõpparvet minevikuga. Külma sõja ajal olid sarnased sensitiivse iseloomuga strateegilise planeerimise alased dokumendid mõistagi salastatud.

NATO praeguses, 1999. aastal avaldatud strateegilises kontseptsioonis iseloomustatakse alliansi ees seisvaid julgeolekuriske kui “mitmest suunast lähtuvaid ja raskesti prognoositavaid”. Alliansi peamised julgeolekualased ülesanded on dokumendis määratletud järgmiselt:

- olla stabiilsuse alusmüür Euro-Atlandi ruumis;
- olla julgeolekualaste konsultatsioonide foorum;
- hoida ära ja kaitsta NATO liikmesriike igasuguse agressiooniohu eest;
- aidata kaasa konfliktide tulemuslikule ennetamisele ning osaleda aktiivselt kriiside reguleerimisel;
- edendada laiahaardelist partnerlust, koostööd ja dialoogi teiste Euro-Atlandi piirkonna riikidega.

1999. aasta “NATO strateegilises kontseptsioonis” hinnatakse võimalikke julgeolekualaseid

väljakutseid ja riske ning jõutakse järeldusele, et strateegiline keskkond muutub jätkuvalt üldiselt soodsas suunas ning et teiste organisatsioonide seas on ka alliansil olnud külma sõja lõpust alates otsustav roll Euro-Atlandi piirkonna julgeoleku tugevdamisel.

Kuid hoolimata sellest, et laiema sõja puhkemise oht Euroopas on peaaegu kadunud, tuleb NATO liikmesmaadel ja teistel Euro-Atlandi ruumi riikidel vastu seista muudele riskidele ja ebakindlust tekitavatele asjaoludele, sealhulgas etnilistele konfliktidele, inimõiguste rikkumisele, poliitilisele ebastabiilsusele ning majanduslikule haavatavusele. Lisaks on tuuma-, bioloogiliste ja keemiarelvade ning nende laskeseadeldiste levik äärmiselt murettekitav ning vajaliku tehnoloogia ligipääsetavuse tõttu võivad kaasaegsed kõrgtehnoloogilised relvad potentsiaalsete vastaste kätte sattuda.

Allianss peab oma julgeolekukaalutlustes arvestama ka globaalset konteksti ning seda, et tema julgeolekut võivad mõjutada ka sellised ulatuslikud riskid, nagu terroriaktid, sabotaaž, organiseeritud kuritegevus ning elutähtsate ressursside kättesaadavuse takistamine. Pärast 1999. aasta NATO strateegilise kontseptsiooni avaldamist ning Ameerika Ühendriikide vastu 2001. aasta septembris korraldatud terrorirünnakuid on põhjalikult hakatud ümber hindama terrorismiohtu ning riski, mida nn ebaõnnestunud riigid endast kujutavad.

Artikli 5 esmakordne rakendamine

Artikkel 5 on NATO asutamisdokumendi, Washingtoni lepingu põhiklausel, milles on sätestatud, et relvastatud rünnakut ühe liitlase vastu käsitatakse rünnakuna kõigi liitlaste vastu. Artikli 5 rakendamisel otsustab iga NATO liikmesriik teiste liikmetega konsulteerides, kuidas omalt poolt kõige paremini kaasa aidata Põhja-Atlandi ruumi julgeoleku taastamisele ja säilitamisele, vajadusel sõjalist jõudu kasutades.

Esmakordselt rakendati artiklit 5 12. septembril 2001. aastal, vahetult pärast 11. septembri terrorirünnakuid Ameerika Ühendriikide vastu. Eialgu rakendati artiklit tingimuslikult, kuni saadi ametlik kinnitus, et rünnakuid juhiti väljastpoolt NATO territooriumi. Kinnitus saadi 2. oktoobril 2001, kui USA ametiisikud esitasid Põhja-Atlandi Nõukogule uurimistulemused rünnakute tagamaade kohta, jõudes järeldusele, et rünnakute eest vastutab terrorivõrgustik *al-Qaida*.

4. oktoobril leppisid liitlased kokku, milliste meetmetega toetada USA juhivat võitlust terrorismi vastu. Nimetatud meetmed hõlmavad luureandmete jagamist ja luurealase koostöö tõhustamist, USA ja teiste liitlaste lennukitele tingimusteta ülelennulubade andmist ning sadamatele ja lennuväljadele juurdepääsu võimaldamist terrorismivastaste operatsioonide korraldamiseks, mõne NATO alalise mereväeüksuse paigutamist Vahemere idaossa ning alliansi õhuelhoiatus- ja kontrollisüsteemi (*Airborne Warning and Control System – AWACS*) lennukite paigutamist Ameerika Ühendriikidesse. USA vastavate abipalvete korral osutavad liitlased oma ressursside ja sõjalise võimekuse piires omapoolset abi ka üksikult. Abi all mõeldakse sõjalist toetust ning ka juriidilisi ja finantsmeetmeid, et takistada rahaliste vahendite liikumist terroriorganisatsioonidele.

NATO roll liikmete julgeoleku tagamisel ning uute ülesannete võtmisel julgeoleku ja stabiilsuse laiendamiseks väljapoole oma territooriumi tugineb kauaaegsele partnerlusele Põhja-Ameerika ja Euroopa liikmesriikide vahel. Teise maailmasõja hävitustöö Euroopa riikides seadis nende julgeoleku suurde sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest ja Kanadast. Põhja-Ameerika liitlased paigutasid Euroopa pinnale arvukalt relvajõude. Ameerika Ühendriikidel ja Kanadal on alliansi algusaegadest alates olnud tähtis roll Euroopa julgeoleku tagamisel – nende osalus on üleatlandilise julgeolekukäsitluse keskpunkt ning alliansi hädavajalik tugisammas.

Aastate jooksul on Põhja-Ameerika liitlaste relvajõude Euroopas järk-järgult vähendatud. Euroopa kaitsmiseks alliansi käsutusse antud relvajõududest moodustavad juba aastaid suurema osa alliansi Euroopa liitlaste jõud. Ka Balkani maades paiknevad NATO juhitud rahuvalvejõud, mida partnerriigid ja teised NATOsse mittekuuluvad riigid märkimisväärsete väekontingentidega toetavad, koosnevad enamikus Euroopa liitlaste üksustest.

Sellegipoolest on Ameerika Ühendriikide kanda jätkuvalt ebaproportsionaalselt suur osa alliansi julgeolekukuludest ning ebaõiglaselt suur osa vastutusest alliansi tegevuse eest, mille põhjuseks on tasakaalu puudumine Ameerika Ühendriikide ja teiste liitlaste sõjalise võimekuse

vahel. Euroopa liitlased ja Kanada, kes 1990. aastate alguses said tulu külma sõja järgsete nn rahudividendide jagamisest, ei ole teinud vajalikke investeeringuid, et kohendada sõjalist võimekust uute julgeolekualaste väljakutsetega. Paljudes olulistes valdkondades, nagu õhutransport relvajõudude kiireks kohaletoometamiseks, satelliitide ja muud kõrgtehnoloogilised valdkonnad, sõltuvad need riigid endiselt Ameerika Ühendriikidest.

Puudujäägid Euroopa riikide sõjalises võimekuses ilmnud esmakordselt teravalt 1990. aastate Balkani konfliktide käigus, kui selgus, et Euroopa riigid ei suuda ilma Ameerika Ühendriikide toetuseta ära hoida konfliktide laienemist. 1990. aastate lõpus pakkusid NATO ja Euroopa Liit kumbki välja oma algatuse Euroopa kaitsevõime tugevdamiseks. 1999. aastal leppisid kaks organisatsiooni kokku strateegilise partnerluse loomises.

Balkani õppetunnid

Kui Bosnias ja Hertsegoviinas 1990. aastate alguses kodusõda puhkes, saatis Euroopa Liit sinna vaatlejad ÜRO resolutsioonide täitmist jälgima, ent rohkemaks polnud ELil ei poliitilist mandaati ega ka sõjalist jõudu. ÜRO viis Bosnia ja Hertsegoviinasse oma väed, kuid need sobisid pigem rahuvalve- kui rahujõustamisoperatsioonideks – ja peagi sai selgeks, et sõjategevust

on võimalik lõpetada üksnes jõuga. Esialgu ei tahtnud NATO konflikti sekkuda, sest veel ei olnud selge, mida toob kaasa NATO jõudude paigutamine väljapoole traditsioonilist NATO territooriumi. Olukorra halvenedes hakkas NATO aastatel 1992–1995 järjest enam konflikti sekkuma, toetades sõjaliste vahenditega ÜRO resolutsioonide ja sanktsioonide jälgimist ja täitmist. Kui 1995. aasta lõpus viimaks USA vahendusel saavutatud rahuleppele alla kirjutati, siis aitas seda ellu viia just 60 000-liikmeline NATO juhitud vägi, milles USA kontingendi suurus oli 20 000.

Kui neli aastat hiljem Kosovos vägivald lahvatas ja humanitaarkriis süvenes ning kõik katsed läbirääkimiste teel lahenduseni jõuda olid nurjunud, oli taas NATO see, kes tegutses asus. Tekkinud kriis andis veel kord kinnitust Euroopa sõjalise võimekuse puudujääkidest. Suurema osa õhurünnakute pommituslendudest tegid USA lennukid ja kui Kosovosse kavatseti viia rahuvalvejõud, võttis nende täielik komplekteerimine aega mitu kuud.

Praegu puuduvad Euroopal vahendid ja võimekused sedalaadi sõjalise operatsiooni, millega tehti lõpp nii Bosnia kui ka Kosovo konfliktile, alustamiseks ning käiguhoidmiseks. Euroopa Liit astub oma sõjalise võimekuse tugevdamiseks siiski tõsiseid samme. Selle toetamiseks on välja töötatud Euroopa Liidu – NATO koostööraamistik (*vt. allpool*). See võimaldas NATOl anda Euroopa Liidule üle operatsioon endises Jugoslaavia Makedoonia Vabariigis*, kus riigi presidendi palvel paiknesid alates 2001. aastast NATO väed, et aidata riigil kriisist üle saada (*vt. 10. ptk.*). 2003. aasta märtsis alustas Euroopa Liit NATOlt missiooni juhtimise ja selleks loodud ning rakendatud vahendite ülevõtmiseks operatsiooni Concordia, milleks saadi

NATOlt olulist planeerimisalast ja logistilist toetust. Lisaks leppisid Euroopa Liit ja NATO 2003. aasta juulis kokku ühises strateegias Lääne-Balkanil. Täna arutatakse võimalusi anda julgeoleku tagamine Bosnias ja Hertsegoviinas 2004. aasta lõpuks üle Euroopa Liidule, säilitades sealjuures vajalik NATO toetus.

Euroopa sõjalise võimekuse tugevdamine

Just Balkanil saadud kogemus pani Euroopa riigid tegutsesema. Euroopa Liit hoogustas jõupingutusi Euroopa ühise julgeoleku- ja kaitsepoliitika väljatöötamiseks, millega pidi kaasnema vajalike kriisireguleerimisstruktuuride loomine. Esialgu tegeles Euroopa Liidu poolt kaitse- ja julgeolekuküsimustega eraldi organisatsioon – Lääne-Euroopa Liit (*Western European Union – WEU*).¹ Helsingi tippkohtumisel 1999. aasta detsembris võttis Euroopa Liit aga vastu otsuse töötada tulevikus välja oma julgeoleku- ja kaitsepoliitika, asudes seejärel looma vajalikke struktuure. Euroopa Liit püstitas endale ka niinimetatud sõjalise peaesmärgi (*Headline Goal*) olla 2003. aastaks suutlik saatma vähemalt üheks aastaks missioonile kuni 60 000-liikmeline kiirreageerimisjõud.

Omalt poolt kohustus allianss tugevdama Euroopa-sammast, töötades välja Euroopa julgeoleku- ja kaitseidentiteedi. Selle algatuse eesmärk oli toetada Euroopa Liidu püüdlusi saada endale tõsiseltvõetav julgeolekupoliitiline roll. Ühtlasi taheti nii tugevdada ja tasakaalustada üleatlantilisi suhteid, võimaldades Euroopa liitlastel tõhusamalt ja järjekindlamalt panustada alliansi missioonidesse ja tegevusse. Selleks hakkas NATO 1990. aastatel tegelema Euroopa vahenditel põhineva kriisireguleerimisvõime arendamisega, mis ei dubleeriks tarbetult NATO

¹ Lääne-Euroopa Liit: loodi 1948. aasta Brüsseli lepinguga, mille eesmärk oli majanduslik, sotsiaalne ja kultuuriline koostöö ning kollektiivne enesekaitse. Lepingule kirjutasid alla Belgia, Holland, Luksemburg, Prantsusmaa ja Ühendkuningriik. Hiljem ühinesid lepinguga Itaalia, Hispaania, Kreeka, Portugal ja Saksamaa. Kriiside reguleerimise ja humanitaarabialaste ülesannetega seotud funktsioonid võttis Euroopa Liidu 1999. aasta Helsingi tippkohtumise otsuste alusel üle Euroopa Liit. Brüsseli lepingu järgsed kollektiivkaitsealased kohustused on jäänud muutumatuks ja on WEU seni töötava sekretariaadi kaitse all.

raames juba olemasolevaid sõjalisi vahendeid ja võimekusi. Selle protsessi keskne idee oli "eraldatavate, kuid mitte eraldiseisvate üksuste" loomine, nii et NATO vahendeid ja võimekusi oleks võimalik kasutada ettetulevatel WEU juhtimisel korraldatud kriisioperatsioonidel.

Vastuseks Euroopa Liidu kavatsusele hakata julgeoleküküsimustes iseseisvalt kaasa rääkima, väljendasid 1999. aasta aprillis Washingtonis kokkutulnud NATO liikmesriikide riigipead valmisolekut määrata kindlaks ja astuda vajalikud sammud selleks, et NATO sõjalised vahendid ja võimekused oleksid põhiosas kasutatavad Euroopa Liidu juhitud operatsioonides ning niisugustes kriisisituatsioonides, millesse NATO tervikuna sõjaliselt ei sekku. Pärast Euroopa Liidu Helsingis vastu võetud otsuseid alustas NATO Euroopa Liiduga otsekõnelusi ja -konsultatsioone kahe organisatsiooni vahelise koostöö küsimuses.

Järgnevatel aastatel on see koostöö omandanud uusi vorme. 2002. aasta detsembris tegid NATO ja Euroopa Liit ühisavalduse areneva strateegilise partnerluse kohta. 2003. märtsis kiideti heaks mitu kriisireguleerimisalast koostööd puudutavat dokumenti. Niinimetatud "Berliin pluss" kokkulepetega lepiti kokku NATO vahendite ja võimekuste kasutamises Euroopa Liidu juhitud operatsioonidel. Sellega sai strateegiline partnerlus tõelise sisu ning tee kooskõlastatud tegevuseks oli avatud. Operatiivtasandil soodustab koostööd ja konsultatsioone alaline ning vahetu suhtlus ja sidepidamine. Kokkuleppele on jõutud Euroopa Liidu kontaktgrupi loomises Euroopa Liitlasvägede kõrgema peakorterit juures (*Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE*) Belgias Monsis ning NATO esindajate saatmises Euroopa Liidu sõjalisel staapi.

NATO ja Euroopa Liit on sõlminud ka lepingu, mille eesmärk on tagada põhimõtteühtlus, läbipaistvus ja vastastikune toetus kahe organisatsiooni ühiste sõjaliste võimekusnõuete väljatöötamisel. 2003. aasta mais toimus NATO

– Euroopa Liidu sõjaliste võimekusnõuete ühise töögrupi esimene kohtumine. Alliansi algatused oma kaitsevõime tugevdamiseks (vt. 3. ptk.) peaksid olema tihedasti seotud Euroopa Liidu sõjalise võimekuse tõhustamise tegevuskava ja sõjalise peaesmärgi saavutamise. Need algatused peaksid aitama Euroopa liitlastel saavutada kauaoodatud edasiminekut prioriteetsete sõjaliste võimekuste arendamisel.

NATO on jätkuvalt kõigi liikmete kollektiivse kaitse tagamise vahend ja Euro-Atlandi piirkonna julgeoleku nurgakivi, millel on volitused ja vahendid kriisireguleerimis-, rahujõustamis- ja rahualveülesannete täitmiseks. Euroopa Liidu ja NATO vahelise julgeolekualase koostöö eesmärk on avardada olemasolevaid võimalusi kriiside ja konfliktidega toimetulekuks, hoidudes samas teineteise dubleerimisest. Ühtlasi tugevneb seeläbi Euroopa sõjaline võimekus, nii et tulevikus on kriiside maandamiseks võimalik kavandada operatsioone Euroopa Liidu juhtimisel, ilma et allianss neis tervikuna osaleks.

Et tagada NATO suutlikkus panna välja vägesid, mis on võimelised liikuma kiiresti ja kõikjale, kus neid vajatakse, ühtlasi hoidma operatsioone käigus pikaajaliselt ja vahemaadest sõltumata ning saavutama eesmärgid võimalikult kiiresti ja tõhusalt, vältides samas kahju neile, kes lahingu-tegevuses ei osale, teevad liitlased ühiseid jõupingutusi kaitsevõime tugevdamiseks. Tänapäeva julgeolekukeskkonnas on kõige suurema tähtsusega piisav sõjaline võimekus ja selge valmisolek kollektiivselt tegutseda. Alliansi liikmete julgeolekut ohustada võivate kriiside ilmnemise korral peavad NATO väed olema võimelised oma tegevusega täiendama ja kindlustama poliitilisi samme ning andma panuse nende kriiside reguleerimisse ja rahumeelsesesse lahendamisse.

Kaitse suutlikkuse tõhustamise initsiatiiv sai alguse NATO Washingtoni tippkohtumisel 1999. aasta aprillis, kui liikmesriikide juhid pakkusid välja nägemuse 21. sajandi alliansist kui suuremast, võimekamast ja paindlikumast liidust, millel on kollektiivse kaitse kohustus ja mis suudab endale võtta uusi ülesandeid, sealhulgas aidata kaasa konfliktide ärahoidmisele ning osaleda aktiivselt kriisireguleerimis- ja kriisiohjamisoperatsioonides. NATO kaitsevõime parandamiseks olulisemates valdkondades kutsusid NATO liidrid ellu kaitse suutlikkuse initsiatiivi (*Defence Capabilities Initiative – DCI*).

Järgneva kolme aasta jooksul saavutati DCIga edu mitmes valdkonnas. Eriti nendes, mis nõudsid vähem ressursse. Olulisemate võimekuste osas jäid probleemid siiski püsima ja DCI rakendamine kulges aeglaselt. Aja jooksul on kaitsevõime kohandamise ja moderniseerimise vajadus aga veelgi tungivamaks muutunud. Selle põhjuseks on uued ja ebasümmeetrilised ohud, millega ähvardavad vastased, kelle eesmärk on oma huvides ära kasutada moodsate ühiskondade ja sõjaliselt tugevate riikide haavatavust ning kes kasutavad oma eesmärkide saavutamiseks sageli jõhkraid ja tavatuid vahendeid, eeskätt terrorismi. 2001. aasta septembris Ameerika Ühendriikide vastu toime pandud terrorirünnakutega tõusis terrorismioht teravalt päevakorda ja järgnevalt USA juhtimisel korraldatud interventsioon Afganistanis tõi jällegi esile teiste liitlaste mahajäämuse sõjalises võimekuses.

Seetõttu seadsid NATO liikmesriikide juhid 2002. aasta novembris toimunud Praha tippkohtumisel eesmärgiks pöörata veelgi suuremat tähelepanu NATO sõjalise võimekuse tugevdamisele. Otsus on osa laiemast abinõudepaketest, mille sihiks on tõsta tulevaste operatsioonide efektiivsust kõigis alliansi tegevusvaldkondades, sealhulgas ka terrorismivastases võitluses. Alliansi kaitsevõime parandamiseks vastu võetud kava koosneb kolmest osast: NATO sõjalise võimekuse tõstmise Praha kokkulepe (*Prague Capabilities Concept – PCC*) uute võimekuste arendamiseks; NATO kiirreageerimisjõudude loomine; juhtimisstruktuuri paindlikumaks muutmine. Lisaks tuldi välja terve rea kaitsealगतustega, mis on mõeldud just uutele ohtudele vastu astumiseks.

Liitlaste koostegutsemisvõime ja kaitsevõime olulisemate komponentide täiustamine võimaldab ka Euroopa liitlastel osaleda NATO missioonides jõulisema ja selgepiirilise panusega, kuna luubi alla võetakse ka Euroopa liitlaste kaitsevõime vajakajäämised. Liitlaste kaitsevõime täiustamine ja Euroopa Liidu sammud oma sõjalise võimekuse arendamisel ning sõjalise peaesmärgi – teisaldatava kiirreageerimisväe loomine – saavutamisel peaksid osutama vastastikku kasutoovaks.

NATO sõjalise võimekuse tõstmise Praha kokkulepe (PCC)

NATO kaitse suutlikkuse algatus (DCI) puudutas alliansi kui terviku eesmarke, kuid ei sisaldanud kohustusi üksikutele liikmesriikidele. Seevastu Prahas vastu võetud PCC raames kohustusid liitlased avalikult ja kindlalt parandama ning täiendama oma sõjalist võimekust, kusjuures täienduste elluviimiseks kehtestati kindlad tähtajad ning rakendati kõrgetasemeline järelevalve.

Sõjalise võimekuse põhivaldkonnad on strateegiline õhu- ja meretransport; õhustankimine; teisaldatavad lahingutoetuse ja tagalatoetuse üksused; juhtimine ja side; õhupaikne seire; luure, seire ja sihtmärgi sidumine; lahingusuutlikkus, sealhulgas täpsuslaskemoona kasutamine ja vaenlase õhukaitse kahjutuks tegemine; keemia-, bioloogilise, radioloogilise ja tuumarelvastane kaitse.

Kaitsevõime tugevdamiseks peavad paljud liitlased oma kaitse-eelarvete prioriteetid veel kord üle vaatama. Näiteks vähendama relvajõudude isikkoosseisu ja suunama ressursid varustuse kaasajastamiseks. Paljudel juhtudel ei piisa siiski arukamast kulutamisest ja vaja võib minna täiendavaid rahalisi vahendeid. Kaitsevõime puudujääkide kõrvaldamiseks analüüsitakse ka võimalusi kasutada senisest otstarbekamaid lahendusi, nagu sõjaliste vahendite ühisreservi moodustamine, senisest ulatuslikum spetsialiseerumine, varustuse ühishanked või ühised ja mitmeriigilised rahastamisstrateegiad.

PCC elluviimisel suureneb suurte transpordilennukite arv Euroopas vähemalt neli korda ning ressursside ühendamise paraneb tunduvalt ka Euroopa liitlaste õhustankimise võime. 2007. aastaks peaksid kavakohaselt 40% võrra kasvama väljaspool Ameerika Ühendriike paiknevad, õhu teel transporditava täpsuslaske- ja muu varud.

NATO kiirreageerimisjõud

NATO kiirreageerimisjõud kujutavad endast kõrgtehnoloogilise varustusega paindlikku, kiirelt teisaldatavat, koostegutsemisvõimelist ja jätkusuutlikku väge, milles on olemas nii maa-, mere- kui ka õhueleendid ja mis on suuteline täitma alliansi kõige erinevamaid ülesandeid. Alliansi jaoks kujuneb selle kõrgel valmisolekuastmel väe väljaarendamine katalüsaatoriks, näidates organisatsiooni kohanemisvõimet muutuvate julgeolekualaste väljakutsetega. See täiustab alliansi sõjalist võimekust ja tõstab koostegutsemisvõimet ning tagab nende jätkuva arengu.

Pärast esimest väekoondise loomise nõupidamist 2003. aasta juulis kinnitati sama aasta oktoobris kiirreageerimisüksuse koosseis ja pandi alus

selle kokku kutsumisele. Esialgne tegutsemisvalmidus kavatakse saavutada 2004. aasta oktoobriks ja täielik tegutsemisvalmidus 2006. aasta oktoobriks. Selleks ajaks kuulub üksuse koosseisu umbes 21 000 sõjaväelast ning on olemas uuemad eriotstarbelised lahingulennukid, laevad, sõjaväeveokid, tagalatoetus, logistika, side- ja luurevahendid. Nimetatud üksus peab olema suuteline liikuma kriisipiirkonda viie päeva jooksul ning olema järgneva 30 päeva jooksul valmis tegutsema iseseisvalt ja ilma välise abita.

Uus juhtimisstruktuur

Alliansi liidrid kiitsid Prahas heaks väiksema koosseisuga, teovõimelisema, tõhusama ja ümberpaigutatava sõjalise juhtimisstruktuuri loomise kava. Luuakse kaks strateegilist ülemjuhatus, millest üks on operatsioonide ja teine funktsionaalne ülemjuhatus. Uue juhtimisstruktuuri loomise üksikasjad töötati lõplikult välja 2003. aasta juunis, milles peegeldub NATO vajadus uute missioonide elluviimiseks kohasemate väiksemate, paindlikumate ja kiiresti teisaldatavate vägede järele. Väejuhatuste arvu vähendati 20-lt 11-le. Samuti sõnastati ümber nende ülesanded.

Nüüd alluvad kõik operatiivtasandi väejuhatused liitlasvägede operatsioonide ülemjuhatusesele, mis paikneb Belgias Euroopa Liitlasvägede kõrgema peakorteris (*SHAPE*) juures. Seda toetavad kaks ühendväejuhatust, mis on võimelised moodustama rahvusvahelise eriüksusega relvajõudude (*Combined Joint Task Force – CJTF*) staabi maismaal ning tugeva, kuid väiksema koosseisuga alalise ühendstaabi, mille alusel on omakorda võimalik moodustada CJTFi staap merel. CJTFi staabid on paindlikud juhtimisstruktuurid, mis võimaldavad sõjalistel juhtidel konkreetse operatsiooni vajadustele vastavalt kasutada erinevate riikide eri väeliikide vägesid.

NATO uus arendusstaap (*Allied Command Transformation – ACT*) vastutab NATO sõjalise suutlikkuse jätkuva uuendamise ning alliansi jõudude koostegutsemisvõime arendamise eest. Nimetatud väejuhatuse loodi varasema Atlandi kõrgema väejuhatuse asemel ning see asub Norfolkis, Virginia osariigis. ACTil on olemas ka esindus Euroopas. Staabi ilmne eelis on asjaolu, et liitlasvägede ümberkorralduste eest vastutav ülemjuhataja on ühtlasi USA vägede sise-muutuste liikumapaneva jõu, USA ühendväejuhatuse ülem. ACTil on juhtiv roll sõjaliste vahendite ja võimete kohendamisel ning NATO uute kiirrea-geerimisjõudude doktriini väljatöötamisel.

Võitlus uute ohtudega

Prahas kiideti heaks mitu algatust alliansi võimete täiendamiseks võitluses terrorismi ja teiste uute julgeolekuohtudega. Vastu võeti terrorismivastase võitluse sõjalise aspekti puudutav kontseptsioon. Käivitati ka koostöö partnerriikidega, milleks koostati terrorismivastase võitluse tegevuskava, et vahetada luureandmeid ning kaitsta tsiviilelanikke võimaliku keemia-, bioloogilise või radioloogilise rünnaku eest ja kergendada toimetulekut selliste rünnakute tagajärgedega.

Alliansi tuuma-, bioloogilise ja keemiarelva vastase kaitsevõime tugevdamiseks käivitati viis algatust. Nendeks olid ümberpaigutatava analüüsilabori prototüübi arendamine, eriolukordade reageerimisrühma loomine, virtuaalse massihävitussrelvade vastase kaitse uurimiskeskuse ellukutsumine, bioloogilise ja keemiarelva kaitse toimevahendite varude tagamine ning nakkusseiresüsteemi loomine. NATO raketitõrjealase uuringuga otsitakse võimalusi alliansi territooriumi, vägede ja elanikkonna kaitsmiseks kõigvõimalike raketirünnakute eest. Tugevdatakse küberrünnakuvastaseid vahendeid.

2003. aasta 1. detsembril saavutas esialgse operatiivsuutlikkuse uus mitmeriigiline keemia-, bioloogilise, radioloogilise ja tuumarelva vastase kaitse pataljon. Kavakohaselt saavutab Tšehhi Vabariigi põhjaosas Liberecis paiknev pataljon täieliku operatiivsuutlikkuse NATO operatsioonideks 2004. aasta juuliks. Pataljoni moodustamises osales 13 riiki: Ameerika Ühendriigid, Belgia, Hispaania, Itaalia, Kanada, Norra, Poola, Portugal, Rumeenia, Tšehhi Vabariik, Türgi, Ungari ja Ühendkuningriik.

Alates NATO loomisest on liitlasvägede peamine ülesanne olnud liikmesriikide julgeoleku ja territoriaalse terviklikkuse kindlustamine. Julgeoleku tagamine heidutuse ja kollektiivse kaitse abil jääb NATO peamiseks eesmärgiks ka edaspidi. Samas on pärast külma sõja lõppu NATO vägede kohandamiseks uue julgeolekukeskonnaga ning koostöö edendamiseks partnerriikidega tehtud põhjalikke muudatusi nende vägede ülesannetes ja ülesehituses.

Külma sõja ajal oli NATO kaitseplaneerimise peamine eesmärk säilitada sõjalised vahendid kaitseks Nõukogude Liidu ja Varssavi pakti võimaliku agressiooni vastu. Berliini müüri langedes kõlas arvamus, et NATO ei ole enam vajalik. Vastasseis Euro-Atlandi piirkonna julgeolekukeskkonnas oli küll vähenenud, kuid samas oli see keskkond muutunud veelgi keerukamaks. Väljastpoolt Euroopat olid endast märku andnud mitmed uued väljakutsed – nn ebaõnnestunud riigid, massihävitusrelvade ja nende laskeseadeldiste levik ning terrorism. Uus julgeolekuprobleemistik sai selgeks 1990. aastate alguses seoses etniliste konfliktidega Balkanil. Selleks, et säilitada rahu ning lahendada kriis, kutsuti sinna NATO väed.

2001. aasta septembri terrorirünnakud ja seejärel korraldatud operatsioonid Afganistanis rünnakute eest vastutava terrorirühmituse *al-Qaida* väljajuurimiseks, on suurendanud muret terrorismi, nn ebaõnnestunud riikide ning massihävitusrelvade levikust tulenevate ohtude pärast. Täna osalevad NATO väed terrorismivastases võitluses ja täidavad mitmesuguseid ülesandeid rahvusvahelistes rahumissioonides. Seeläbi on NATO tegevus esmakordselt ajaloos kandunud Euro-Atlandi piirkonnast kaugemale. Ehkki ohud, mis seisavad alliansi ees praegu, ei tundu nii apokalüptilised kui külma sõja ajal, on need ometi vägagi reaalsed, end pealesuruvad ja sageli ennustamatud.

NATO tavarelvajõud

Alates külma sõja lõpust on NATO tavarelvajõude märkimisväärselt vähendatud: 1990. aastate algusest peale on liikmesriikide poolt alliansi käsutusse antud maismaaüksuste arvu vähendatud 35% võrra, mereväelaevade arvu rohkem kui 30% ning õhuväe lahingeskaadreit ligi 40% võrra. Enamik relvajõudude ei ole enam kõrges valmisolekus. Need on ümber struktureeritud, pöörates rohkem tähelepanu paindlikkusele ja mobiilsusele, mis võimaldaks neil täita uusi ülesandeid rahu- ja kriisireguleerimisoperatsioonidel ning teha tõhusat koostööd ka NATOsse mittekuuluvate riikide vägedega.

Üks näide, kuidas uued olud on mõjutanud organisatsioonilisi muutusi liitlaste relvajõududes, on CJTFi sõjalise kontseptsiooni väljatöötamine. Selle kontseptsiooni kohaselt luuakse paindlik juhtimisstruktuur, mis võimaldab väejuhatajatel vastavalt konkreetse sõjalise operatsiooni vajadustele kasutada eri riikide väe- ja relvaliike. Ühtlasi lihtsustab see NATOsse mittekuuluvate riikide kaasamist NATO juhitavatesse rahuoperatsioonidesse ja võimaldab NATO vahendeid ja võimekusi kasutada korraldada operatsioone Euroopa Liidu juhtimisel.

NATO tegevus kriiside reguleerimisel ja rahuoperatsioonide korraldamisel (*vt. täpsemalt 10. ptk.*) muutus 1990. aastate keskpaigast alates üha olulisemaks. Aastatel 1992–1995 toetasid NATO väed Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tegevust Bosnia sõjas. Nad aitasid teostada järelevalvet ÜRO sanktsioonide täitmise üle ja jõustada neid sanktsioone Aadria merel ning lennukeelutsoonis Bosnia ja Hertsegoviina kohal ning tagasid õhuväe toetuse ÜRO vägedele (*UN Protection Force*) maismaal. 1995. aasta augustis ja septembris korraldatud õhurünnakud Sarajevo piiramise lõpetamiseks aitasid muuta jõudude tasakaalu ja viisid rahulepingu sõlmimiseni. 1995. aasta detsembris viis NATO Bosniasse rahulepingu sõjaliste klauslite elluviimiseks ÜRO mandaadiga mitmerahvuselised relvajõud.

NATO osalus kriiside reguleerimisel muutus veelgi kaalukamaks 1999. aasta kevadel, kui liitlased korraldasid õhuoperatsiooni Jugoslaavia režiimi vastu, et sundida viimast täitma rahvusvahelisi nõudmisi poliitiliste ja etniliste repressioonide lõpetamiseks Kosovo provintsis. Seejärel saadeti riiki stabiilsust taastama suurearvulised NATO juhtimise all olevad mitmerahvuselised relvajõud.

Kaks aastat hiljem, 2001. aasta alguses, astus NATO koos Jugoslaavia uue demokraatliku valitsusega samme kriisi vältimiseks Lõuna-Serbias, kus on suur osakaal etnilistel albaanlastel. Et vältida kodusõja puhkemist endises Jugoslaavia Makedoonia Vabariigis* rakendas NATO koos Euroopa Liiduga sama aasta lõpul ennetavat diplomaatiat, toetades läbirääkimisi rahuplaani koostamiseks. Mässuliste rahumeelseks desarmeerimiseks ja rahvusvaheliste vaatlejate julgeoleku tagamiseks paigutati suvel riiki väikesearvulised NATO relvajõud. Nende abil õnnestus stabiilsus peagi taastada.

Tänu Balkani operatsioonidele said NATO väed suuri kogemusi rahu- ja kriisireguleerimisoperatsioonide korraldamisel ning ka NATOsse mittekuuluvaid riike hõlmavate mitmerahvuseliste koalitsioonide juhtimisel. Seetõttu on NATOI tänapäeva julgeolekukeskkonnas hindamatu väärtus. Pärast 11. septembri terrorirünnakuid pöörduakse järjest rohkem alliansi poole, et see aitaks taastada julgeolekut ebastabiilsetes piirkondades väljaspool traditsioonilist Euro-Atlandi ruumi.

2003. aasta augustis nõustus allianss võtma üle rahvusvahelise julgeolekuabi missiooni (*International Security Assistance Force - ISAF*)

juhtimise Afganistanis, et aidata luua stabiilsust pikka aega kodusõjas kannatanud ja terroristide peidupaigaks kujunenud nn ebaõnnestunud riigis. Eelnevalt andis NATO märkimisväärset planeerimisalast abi ISAFi missiooni juhtinud liitlasriikidele. NATO rolli laiendamine tagas järjepidevuse ja ühtlasi kadus vajadus leida iga kuue kuu järel uusi riike missiooni juhtima. NATO isikkoosseis tegutseb ISAFi lipu all ja ÜRO mandaadi alusel, mida laiendati 2003. aasta oktoobris, et oleks võimalik tegutseda väljaspool Kabuli.

Afganistani operatsioon on esimene NATO missioon väljaspool Euro-Atlandi piirkonda. See läheb kokku liitlaste välisministrite otsusega 2002. aasta mais Reykjavikis, mille kohaselt "NATO peab suutma välja panna väed, mis on võimelised liikuma kiiresti kõikjale, kus neid vajatakse, ning tagama jätkusuutliku tegevuse pika aja jooksul ja sõltumata vahemaadest". Pärast USA eestvedamisel toimunud Saddam Hussein'i režiimi kukutamist avaldas NATO nõusolekut aidata Iraagi keskosas paiknevat Poola juhitud mitmerahvuselist diviisi vägede komplekteerimise, logistika, side ja luure valdkonnas. Samalaadset abi ollakse valmis osutama ka teistele liitlastele, kes selleks soovi avaldavad.

11. septembri järgses julgeolekukeskkonnas on uute ohtudega võitlemisel ette tulnud ka merejõudude klassikalist kasutamist. Terroristide tabamise ja takistamise eesmärgil patrullivad NATO laevad alates 2001. aasta oktoobrist operatsiooni *Active Endeavour* raames Vahemere idaosas ja jälgivad sealset merelae-

vandust. Nüüdseks on missiooni laiendatud. Selle raames eskorditakse vastava palvega esinenud mittesõjalise otstarbega laevu läbi Gibraltar väina ja inspekteeritakse kahtlaseid aluseid süstemaatiliselt. Lisaks terrorismi tõkestamisele on mereväeoperatsiooniga kaasnenud ka selliseid kasutegureid, mida ei osatud ette näha. Nähtavalt on suurenenud Vahemere piirkonna julgeolek ja stabiilsus, mis omakorda mõjub soodsalt kaubavahetusele ja majandustegevusele.

NATO tuumajõud

NATO suhtumine tuumarelva on üks viimase kümnendi jooksul kõige radikaalsemalt muutunud kaitsepoliitika valdkondi. Külma sõja ajal oli tuumarelval alliansi strateegias keskne koht. Tuumarelvade märkimisväärne hulk ning liitlasriikide valitsuste otsustavus nende hulka mitte vähendada ja nende kasutamist mitte välistada oli heidutusvahend – ja seda mitte üksnes tuumarelva kasutamise vastu teiste riikide poolt, vaid peamine heidutusvahend igasuguse agressiooni vastu.

1950. aastate keskel oli niinimetatud “lausvastulöögi” strateegias kesksel kohal heidutus, mis põhines ähvardusel, et NATO vastab ükskõik

millise oma liikme vastu toime pandud agressioonile kõigi tema käsutuses olevate vahenditega, kusjuures silmas peeti ka tuumarelva. 1967. aastal võeti kasutusele “paindliku reageerimise” strateegia, mille eesmärk oli tõkestada agressiooni, hoides potentsiaalset agressorit teadmatuses, kas NATO annab vastulöögi tavavõi tuumarelvadega. Selle strateegia juurde jäi NATO kuni külma sõja lõpuni.

Praegu on tuumarelval alliansi strateegias märksa väiksem osa. Kõik kolm NATOsse kuuluvat tuumariiki – Ameerika Ühendriigid, Ühendkuningriik ja Prantsusmaa – on oma tuumarelvade arvu tunduvalt vähendanud, kohati koguni kuni 80%. Nende relvade kasutamine on äärmiselt ebatõenäoline ja need ei ole enam suunatud ühegi riigi ega konkreetse ohuallika vastu.

Allesjäänud tuumajõudude põhiotstarve on poliitiline: säilitada rahu ja hoida ära surveavaldusi, muutes NATO vastu suunatud agressiooni järelmid vastase jaoks ettearvamatuks ja vastu võetamatult suureks. Tuumarelvad koos tavarelvastusega peavad tekitama ebakindluse ükskõik missuguses riigis, kes võib alliansi vastu tuuma-, bioloogilist või keemiarelva kasutades või nende kasutamisega ähvardades soovida saavutada poliitilist või sõjalist kasu.

Samas on NATO liitlased pikka aega seisnud tuumarelvastuse kontrolli ja desarmeerimise ning tuumarelva leviku tõkestamise eest. NATO toetab tuumarelvastuse ettevaatlikku ja pidevat vähendamist ning jõupingutusi massihävitus-

relvade leviku piiramiseks. NATO juures loodi massihävitusrelvade keskus (*WMD Centre*), et määratleda seda valdkonda puudutavad nõuded ja korraldada infovahetust.

NATO väed

Termin “NATO väed” võib olla eksitav, sest NATOI ei ole alalist armeed. Selle asemel kohustuvad liikmesriigid andma NATO käsutusse kooskõlastatud ülesannete ja operatsioonide elluviimiseks teatud tüüpi ja teatud arvul relvajõude. Kuni teenistusse kutsumiseni ja NATO väejuhatajatele allutamiseni on nimetatud relvajõud riiklikus alluvuses.

Tegelikult on NATOI olemas vaid mõned alalised üksused ja struktuurid. Erinevates mitmerahvuselistes peakorterites asuvad staabid moodustavad alliansi integreeritud sõjalise struktuuri. Mõnel operatiivüksusel, nagu NATO õhuelhoiatusjõud (*NATO Airborne Early Warning Force*), on vahendid pidevaks sidepidamiseks, õhukaitseks ja -seireks. NATO alalised mereväeüksused,

mille mõned liitlased on andnud NATO käsutusse ning mis koosnevad väikesest arvust laevadest ja isikkoosseisust, täidavad ülesandeid rotatsiooni alusel.

Kuigi NATOI ei ole alalist armeed, võib ta mobiliseerida oma 26 liitlase relvajõud. NATO integreeritud mitmerahvuselise struktuuriga on saavutatud ajaloos pretsedenditu relvajõudude vaheline koostegutsemisvõime, mille aluseks on ühised standardid ja protseduuridele vastav varustus ning väljaõpe. See asjaolu ning aastatepikkused kogemused mitmerahvuselistes kriisireguleerimis- ja rahuoperatsioonide juhtimisel annavad NATOle hindamatu väärtuse tänapäeva julgeolekukeskkonnas, kus uute ohtudega võitlemiseks läheb vaja koordineeritud rahvusvahelist tegevust.

Allianss kohandas end külma sõja järgse julgeolekukeskkonnaga julgeoleku laiema määratlemise ning laiapõhjalise partnerlus- ja koostööstrateegia käivitamise abil terves Euro-Atlandi piirkonnas – nüüd peetakse seda üheks NATO peamiseks julgeolekualaseks ülesandeks. Protsess sai alguse 1990. aastatel, kui liitlasriikide juhid ulatasid sõbrakäe üle endise ida-lääne vahelise lõhe, pakkudes Kesk- ja Ida-Euroopa ning endise Nõukogude Liidu riikidele uut moodi koostöösuhete arendamist.

See andis võimaluse asutada 1991. aasta detsembris Põhja-Atlandi Koostöö nõukogu (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*) kui vastastikuse usalduse konsultatsioonifoorum. Mõni aasta hiljem tegi partnerlusprotsess hiiglasliku hüppe, kui 1994. aastal käivitati programm “Partnerlus rahu nimel” (*Partnership for Peace – PfP*) – NATO ja üksikute partnerriikide vaheline ulatuslik praktilise kahepoolse koostöö programm.

Nüüd toimuvad julgeoleku- ja kaitseküsimuste regulaarsed konsultatsioonid NATO ja partnerriikide vahel 1997. aastal NACCi asemel loodud Euro-Atlandi Partnerlusnõukogus (*Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*). NATO ja partnerriikide relvajõud tegutsevad sageli koos ja osalevad ühisõppustel ning nende sõdurid seisavad õlg õla kõrval NATO juhitud rahualveoperatsioonidel Balkanil. 2002. aasta novembris Prahas toimunud NATO tippkohtumisel otsustati tugevdada NATO ja partnerite vahelist koostööd ning suunata partnerlusprogrammi raames korraldatav tegevus rohkem 21. sajandi julgeolekuohtudega tegelemisele.

Partnerlus rahu nimel

Viimase kümne aasta üks tähelepanuväärsemaid rahvusvahelisi saavutusi julgeoleku valdkonnas on rahupartnerlusprogramm (*PfP*). Alates programmi käivitamisest 1994. aastal on sellega ühinenud 30 riiki: Albaania, Armeenia,

Aserbaidžaan, Austria, Bulgaaria, Eesti, Gruusia, Horvaatia, Iirimaa, Kasahstan, Kirgiisi Vabariik, Leedu, Läti, Moldova, Poola, Rootsi, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Šveits, Tadžikistan, Tšehhi Vabariik, Turkmenistan, Ukraina, Ungari, Usbekistan, Valgevene, Venemaa, endine Jugoslaavia Makedoonia Vabariik.* Neist kümme on juba saanud NATO liikmeks: Poola, Tšehhi Vabariik ja Ungari 1999. aastal; Bulgaaria, Eesti, Leedu, Läti, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia 2004. aastal.

Ka Bosnia ja Hertsegoviina ning Serbia ja Montenegro on avaldanud soovi ühineda rahupartnerlusprogrammi ning Euro-Atlandi Partnerlusnõukoguga. NATO tervitab neid mõlemad heameelega partnerriikide hulgas juhul, kui nad on täitnud alliansi seatud tingimused, mille hulka kuulub ka koostöö Endise Jugoslaavia Sõjakuritegude Rahvusvahelise Tribunaliga, et võtta vahi alla ja anda tribunalile üle sõjakuritegudes süüdistatavad isikud.

Rahupartnerlusprogramm, mis nagu alliansski, rajaneb praktilisel koostööl ja väärtustab demokraatlikke põhimõtteid, käivitati eesmärgiga suurendada stabiilsust, vähendada ohtu rahule ning luua tugevamad julgeolekualased suhted nii üksikute partnerriikide ja NATO kui ka partnerriikide endi vahel. Rahupartnerlusprogrammi põhiolemus seisneb iga partnerriigi ja NATO vahelises partnerlussuhtes, mille puhul võetakse arvesse iga riigi individuaalseid vajadusi ja mida viiakse ühiselt ellu iga osaleva riigi valitud tasemel ja tempos.

Rahupartnerlusprogrammi ametlik alus on selle raamdokument. Selles määratakse kindlaks iga partnerriigi kohustused ja rõhutatakse liitlaste kohustust konsulteerida iga partnerriigiga, kes tajub otsest ohtu oma territoriaalsele terviklikkusele, poliitilisele iseseisvusele või julgeolekule. Iga partnerriik võtab endale kaugele ulatuvad poliitilised kohustused demokraatliku ühiskonnakorra säilitamiseks; rahvusvahelise

õiguse põhimõtetest kinnipidamiseks; ÜRO põhikirjast, inimõiguste ülddeklaratsioonist, Helsingi lõppaktist² ning rahvusvahelistest desarmeerimis- ja relvastuskontrollilepetest tulenevate kohustuste täitmiseks; teiste riikide vastu jõu kasutamisest või jõuga ähvardamisest hoidumiseks; olemasolevate riigipiiride austamiseks; vaidluste rahumeelseks lahendamiseks. Riigid kohustuvad ka suurendama kaitseplaneerimise ja kaitse-eelarvete läbipaistvust, kehtestama kontrolli oma relvajõudude üle ning arendama suutlikkust tegutsemaks koos NATOga rahuvalve- ja humanitaaroperatsioonides.

NATO ja iga partnerriik töötavad koos välja ja kinnitavad individuaalse partnerlusprogrammi. Ulatusliku ürituste kava – partnerluse tööprogrammi – põhjal koostatakse vastavalt iga riigi erihuvidele ja -vajadustele kaheaastane programm. Eeskätt kaitseküsimustele suunatud koostöö hõlmab ka praktilist koostööd, mis puudutab peaaegu kõiki NATO tegevusvaldkondi. Tööprogramm hõlmab üritusi rohkem kui kahekümnes valdkonnas alates kaitsepoliitikast ja -planeerimisest, tsiviil-sõjaväelistest suhetest, haridusest ja väljaõppest kuni õhukaitse, side- ja infosüsteemide, kriisireguleerimise ning tsiviilhädaolukordadeks planeerimiseni.

Selleks, et tagada partnerriikide parem ettevalmistus koostööks NATO rahuvalveoperatsioonides, edastatakse partnerriikidele PfP planeerimis- ja aruandlusprotsessi raames juhised koostegutsemisvõime saavutamiseks ja sõjaliste võimekusnõuete täitmiseks. See mehhanism on välja töötatud NATO planeerimissüsteemi eeskujul ja partneritele pakutakse seda nende vabal valikul. Planeerimisalaste

eesmärkide ehk partnerluseesmärkide osas peetakse läbirääkimisi iga osaleva riigiga eraldi ning edusammude hindamiseks koostatakse ulatuslik ülevaadetokument. See protsess on aidanud märkimisväärselt tihendada ka partnerriikide omavahelist koostööd Balkani rahuoperatsioonides.

Aastate jooksul on rahupartnerlusprogrammi rõhk asetunud pigem konkreetsele tegevusele. Suurenenud on partnerriikide kaasatus PfP otsustamis- ja planeerimisprotsessi. Sõjalise koostöö tihendamaks ja eesmärgipärasemaks muutmiseks võeti kasutusele operatiivsuutlikkuse kontseptsioon, mille eesmärk on tõsta mitmerahvuseliste vägede sõjalist võimekust. Lisaks sellele on välja töötatud poliitilis-sõjaline raamistik, mille eesmärk on ühelt poolt tihedamalt konsulteerida partnerriikidega kriiside ägenemise ajal, kui vajalikuks võib osutuda rahuvalveüksuste kohalesaatmine, ning teiselt poolt kaasata partnerriigid varasemas staadiumis operatiivplaane ja vägede komplekteerimist puudutavatesse aruteludesse.

Partnerriikide paremaks integreerimiseks partnerlusprogrammi igapäevatoösse on paljude NATO staapide juures loodud PfP staabiüksused, mis koosnevad partnerriikide ohvitseridest. Lisaks aitab Belgias Monsis Euroopa Liitlasvägede kõrgema peakorterit (SHAPE) juures asuv partnerluse koordineerimiskeskus kooskõlastada PfP väljaõppe ja õppustega seotud tegevust. Rahvusvaheline koordineerimiskeskus annab informatsiooni ja planeerimisalast abi kõigile NATOsse mittekuuluvatele riikidele, kelle üksused osalevad NATO juhitud rahuvalveoperatsioonides Balkanil ja Afganistanis.

² Helsingi lõppakt: vastu võetud 1975. aastal tookordse Euroopa Julgeoleku- ja Koostööõupidamise (CSCE) poolt eesmärgiga kehtestada rahvusvahelise käitumise normid, võtta kasutusele vastastikust usaldust loovad meetmed ida ja lääne vahel, edendada inimõiguste austamist ning soodustada majandus-, kultuuri-, teadus- ja tehnikaalast koostööd.

Euro-Atlandi Partnerlusnõukogu

Euro-Atlandi Partnerlusnõukogu (EAPC) koondab NATO liikmeid ja partnereid, keda praegu on kokku 46. See on mitmepoolne foorum, kus toimuvad regulaarne dialoog ja konsultatsioonid poliitilistes ja julgeolekuküsimustes. Ühtlasi on partnerlusnõukogu ka poliitiliseks raamistikuks NATO ja rahupartnerlusprogrammis osalevate riikide vahel loodud kahepoolsetele suhetele.

Partnerlusnõukogu loomise otsus 1997. aastal tulenes soovist minna kaugemale NACCI pakutavatest võimalustest ja panna alus julgeolekufoorumile, mis vastaks järjest mitmekesisemaks muutuvatele rahupartnerluse raames toimivatele suhetele ning võtaks arvesse Bosnia ja Hertsegoviina rahuvalveoperatsiooni konteksti, kus alates 1996. aastast teenivad kõrvuti liitlasvägedega 14 partnerriigi väed.

Ühtlasi oli EAPC loomine täiendav samm rahupartnerlusprogrammi samaaegsele edasiarendamisele, mille käigus kaasati partnerid senisest ulatuslikumalt kõiki partnerlusprogrammi üritusi hõlmavasse otsustamis- ja planeerimisprotsessi.

Lisaks jooksvaid poliitilisi ja julgeolekuküsimusi puudutavatele lühiajalistele konsultatsioonidele EAPCs nähakse EAPC kaheaastase tegevuskavaga ette ka pikemaajalised konsultatsioonid ja koostöö arvukates valdkondades. Loetelu hõlmab muu hulgas järgmisi valdkondi: kriisireguleerimis- ja rahuoperatsioonid; regionaalsed küsimused; relvastuskontroll ja massihävitusrelvade levikuga seotud probleemid; rahvusvaheline terrorism; kaitseküsimused nagu kaitseplaneerimine, -eelarve, -poliitika ja -strateegia; tsiviilhädaabi planeerimine ja valmisolek katastroofideks; relvastusalane koostöö; tuumaohutus; tsiviil-sõjaväeline koostöö lennuliikluse korraldamisel; teadusalane koostöö.

EAPC kohtumised toimuvad kord kuus suursaadikute tasandil, kord aastas välis- ja kaitseministrite ning kaitsevägede juhatajate tasandil ning aeg-ajalt tippkohtumiste vormis. Alates 2005. aastast hakkab igal aastal toimuma kõrgetasemeline eraldiseisev kohtumine, kus käsitletakse Euro-Atlandi kogukonna jaoks olulisi poliitikaküsimusi. Enamikul partnerriikidel on diplomaatilised esindused NATO peakorteri juures Brüsselis, mis lihtsustab regulaarset infovahetust ja võimaldab pidada konsultatsioone alati, kui selleks tekib vajadus. Näiteks õnnestus NATO ja partnerriikide suursaadikutel väga lühikese etteteatamisega kohtuda 2001. aasta 12. septembril, vahetult pärast Ameerika Ühendriikide vastu toime pandud terrorirünnakuid. Solidaarsus, mida sel päeval väljendasid EAPC liikmed – Põhja-Ameerikast ja Euroopast Kesk-Aasiani –, ja koostöö, mida on sellest ajast peale tehtud USA juhitud võitluses rahvusvahelise terrorismiga, näitavad, et NATO partnerlusalgatused on pannud idanema tõelise Euro-Atlandi julgeolekukultuuri.

Partnerlus pärast Prahat

Otsus ühendada väed võitluseks terrorismiohu vastu sai konkreetse väljundi, kui NATO Praha tippkohtumisel võeti vastu partnerite terrorismivastase võitluse tegevuskava. Samas astuti ka samme NATO ja partnerriikide vahelise koostöö tõhustamiseks. Ulatuslikus ülevaadetöös, kus käsitletakse EAPCd ja rahupartnerlusprogrammi, soovitatakse tugevdada poliitilist

dialogi partneritega ja laiendada veelgi nende kaasamist selliste ürituste planeerimisse, läbiviimisse ja järelvalvesse, milles nad ise osalevad. Kasutusele võeti ka uus koostöömehhanism – partnerluse individuaalne tegevuskava (*I-PAP*) –, mille üritusi ei valita üldloetelust, vaid mis võimaldab alliansil spetsiaalselt ning vajadusi ja olukorda arvestades kohandada oma abi partnerriikidele, kes on taotlenud paremini struktureeritud toetust oma siseriiklike reformide teostamiseks. Lähtudes Prahas tehtud edusammudest, töötatakse NATO järgmise tippkohtumise ajaks Istanbulis 2004. aastal välja ettepanekud rahupartnerlusprogrammi edasiseks täiendamiseks, nii et selle raames oleks võimalik lahendada tähtsamaid temaatilisi probleeme ning üksikute partnerriikide vajadusi ja võimeid puudutavaid küsimusi; edendada kaitsereformi, mis kiirendaks ümberkorraldusi sõjalises valdkonnas ja koostegutsemisvõime arendamist; tõhustada regionaalset koostööd ja vastastikust toetust.

NATO liikmeks võivad saada kõik Euroopa riigid. Washingtoni lepingu artikkel 10 lubab NATO praegustel liikmetel kutsuda lepinguga liituma "kõiki Euroopa riike, kes on käesoleva lepinguga liitumisel valmis lepingu põhimõtteid edasi arendama ning toetama Põhja-Atlandi piirkonna julgeolekut". Pärast viit laienemisringi on NATO 12 asutajaliikme asemel tänaseks liikmeid juba 26.

NATO uks jääb avatuks. Pärast viimast laienuemisringi, millega 2004. aastal said NATO liikmeks Bulgaaria, Eesti, Läti, Leedu, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia, loodavad tulevikus liitumiskutse saada veel kolm kandidaatriiki – Albaania, Horvaatia ja endine Jugoslaavia Makedoonia Vabariik*.

NATO iga laienemisringi eesmärk on olnud Euro-Atlandi piirkonna julgeoleku laiendamine ning NATO tugevuse, ühtekuuluvustunde ja elujõulisuse suurendamine, kusjuures laienemine ei ole suunatud ühegi kolmanda riigi julgeolekuhuvide vastu. Iga laienemisring on aidanud suurendada julgeolekut ja stabiilsust Euroopas ning parandada 20. sajandi esimesel poolel kaks sõda üle elanud ja seejärel neljakümneks aastaks raudse eesriidiga eraldatud kontinendi haavu. 1952. aastal võeti alliansi liikmeteks vastu Kreeka ja Türgi. 1955. aastal, kõigest kümme aastat pärast Teise maailmasõja lõppu, liitus Saksa Föderatiivne Vabariik. Nõnda lõimiti riik kindlalt läänemaailmaga ning loodi tingimused Saksamaa lõplikuks taasühendamiseks. Pärast pikki ägedaid vaidlusi poliitikaringkondades liitus 1982. aastal Hispaania, kes jäi siiski kuni 1998. aastani alliansi integreeritud sõjalisest struktuurist välja. 1997. aastal Madridi tippkohtumisel vastu võetud otsus esitada Poolale, Tšehhi Vabariigile ja Ungarile kutse alustada NATOga liitumisläbirääkimisi, oli suur samm külma sõja eraldusjoonte ületamise suunas, millega endistele vastastele Varssavi pakti maadest sillutati teed alliansiga liitumiseks.

Külma sõja järgne laienemine

Esimene külma sõja järgne laienemine ei toimunud juba ette tehtud otsuse põhjal. Selleks

oli vaja kõigi olemasolevate liikmete üksmeelset nõusolekut. Sealjuures peeti eeskätt silmas, et säiliks alliansi suutlikkus võtta vastu konsensusel põhinevaid otsuseid ja et laienemine tugevdaks Euroopa julgeolekut. 1994. aastal tellitud ja aasta hiljem avaldatud uurimuses NATO laienemise kohta tõdetakse, et uute liikmete vastuvõtmine ning laienemise poliitilised, sõjalised ja majanduslikud mõjud aitavad saavutada alliansi põhieesmärki, milleks on julgeoleku tõstmine ja stabiilsuse laiendamine terves Euro-Atlandi piirkonnas. Paralleelselt alliansi suhete arendamisele Venemaa, Ukraina ning teiste partnerriikidega teenib laienemisprotsess kogu Euroopa huve.

Esimese külma sõja järgse laienemisringi arutluste võtmeküsimus oli, kuidas muuta Venemaa arusaama alliansist kui Venemaa huvide vastasest sõjalisest blokist. Liitlased mõnnsid, et Venemaa võib oluliselt mõjutada Euroopa julgeolekut ja stabiilsust ning tunnistasid, et Venemaa probleeme seoses laienemisprotsessiga on vaja arutada. Sellegipoolest tuli austada iga iseseisva Euroopa riigi õigust valida endale sobiv julgeolekukorraldus ning kuuluda rahvusvahelistesse organisatsioonidesse. Samuti tuli austada alliansi liikmete õigust oma otsuseid ise vastu võtta. Enne liitumiskutsete üleandmist Madridi tippkohtumisel püüdis allianss 1997. aastal koostatud NATO – Venemaa alusakti abil (*Founding Act*) kindlustada NATO dialoogi Venemaaga ning seada see institutsioonilistesse raamidesse (vt. 7. ptk.). NATO kordas oma lubadust mitte paigutada tuumarelvu või võõrvägesid uute liikmesriikide territooriumile.

Lähtudes NATO laienemisuurimuses antud soovistest ja pärast intensiivset dialoogi huvitatud partnerriikidega ning ulatuslikke liitlastevahelisi konsultatsioone esitati Poolale, Tšehhi Vabariigile ja Ungarile 1997. aastal kutse alustada liitumisläbirääkimisi. Need riigid võeti ametlikult NATO liikmeks 12. märtsil 1999.

Paljud riigid olid pettunud, et neid ei kaasatud esimesse külma sõja järgsesse laienemisringi, kuid NATO liikmed rõhutasid, et allianss jääb avatuks ka teistele riikidele, kes soovivad

alliansiga edaspidi liituda. NATO Washingtoni tippkohtumisel 1999. aasta aprillis pakkusid liitlased välja liikmelisuse tegevuskava (*Membership Action Plan – MAP*), et abistada kandidaatriike alliansi liikmeks saamise ettevalmistustes. Seitse esialgset MAPis osalejat – Bulgaaria, Eesti, Läti, Leedu, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia – said kutse liitumisläbirääkimiste alustamiseks NATO Praha tippkohtumisel 2002. aasta novembris.

Pärast ulatuslikke konsultatsioone seitsme nimetatud riigiga kirjutasid liitlased seitsme kutsutu liitumisprotokollidele alla 2003. aasta märtsis. Kui protokollid olid kõigis NATO liikmesriikides vastavalt nende riiklikele ja parlamentaarsele protseduuridele ratifitseeritud, võisid seitse uut liiget 29. märtsil 2004 NATO asutamisle-

pinguga ühineda. Uutelt liitlastelt oodatakse ka edaspidi edusamme oluliste reformide läbiviimisel, eeskätt riigikaitse valdkonnas.

NATO avatud uste poliitika säilib ka pärast teist külma sõja järgset laienemisringi. Kolme ülejäänud MAPis osalevat riiki – Albaaniat, Horvaatiat ja endise Jugoslaavia Makedoonia Vabariiki* – julgustatakse reforme jätkama, eriti kaitse- ja julgeolekuvaldkonnas. Horvaatia puhul on määrava tähtsusega ka täielik koostöö Endise Jugoslaavia Sõjakuritegude Rahvusvahelise Tribunaliga.

Liikmelisuse tegevuskava

1999. aastal käivitatud ja esimese külma sõja järgse laienemisringi kogumustele tuginev liikmelisuse tegevuskava (*MAP*) aitab alliansiga liituda soovival riikidel valmistuda NATO liikmeks saamisel. MAPi algusest peale on selles osalenud üheksa riiki: Albaania, Bulgaaria, Eesti, Läti, Leedu, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia ja endine Jugoslaavia Makedoonia Vabariik*. 2002. aasta mais liitus nendega Horvaatia. Nendest riikidest seitse said 2004. aastal alliansi liikmeks.

NATO liikmeks saamiseks nõutakse kandidaatriikidelt toimivat demokraatlikku poliitilist süsteemi ja turumajandust; lugupidavat suhtumist rahvusvahemuste esindajatesse vastavalt OSCE normidele; kõigi lõpetamata vaidluste lahendamist naaberriikidega ja üldist valmisolekut vaidluste rahumeelseks lahendamiseks; võimet ja valmisolekut anda alliansile oma sõjaline panus ja saavutada koostegutsemisvõime teiste liitlaste vägedega; tsiviilsõjaväeliste suhete toimimist kooskõlas demokraatlike normidega.

MAPis osalemine ei taga riikidele tulevast NATO liikmestaatust. Küll aga võimaldab see kõigil osalevatel riikidel pöörata oma ettevalmistustes suuremat tähelepanu ühinemiskavas püstitatud eesmärkidele ja prioriteetidele ning saada NATOlt asjatundlikku abi ja hinnanguid. Nimetatud eesmärgid ja prioriteedid hõlmavad liikmelisuse kõiki aspekte, sealhulgas poliitilisi, majanduslikke, riigikaitsealaseid, ressursse, informatsiooni ja julgeolekut puudutavaid ning juriidilisi nõudeid.

Iga osalev riik valib MAPist välja oma vajadustele kõige paremini vastavad elemendid ning seab endale eesmärgid ja ajakava. Protsessi juurde kuulub lahutamatu osalemine rahupartnerlusprogrammis ning eriti PfP planeerimis- ja aruandlusprotsessis, sest see võimaldab kandidaatriikidel arendada vägesid ja väestruktuure, mis suudavad paremini tegutseda koos alliansi vägedega. Edusammude jälgimiseks ning nõuannete ja tagasiside kindlustamiseks peetakse liitlastega regulaarselt aruandekohutumisi. Põhja-Atlandi Nõukogu jälgib pidevalt MAPi rakendamist.

NATO on 1990. aastate algusest peale püüdnud leida ühist keelt ja arendada koostööd Venemaaga. NATO riikide ja Venemaa vahelise koostöö põhiprintsiip on selge: ühiste julgeolekualaste väljakutsetega suudetakse kõige paremini toime tulla koostöö abil ja mistahes julgeolekusüsteemi loomisel külma sõja järgses Euroopas on Venemaa kaasamine otsustava tähtsusega.

Kui pärast 2001. aasta septembri terrorirünnakuid tekkis ühistele ohtudele vastu astumisel tungiv vajadus kooskõlastatud tegevuse järele, sai NATO – Venemaa partnerlus 2002. aasta NATO tippkohtumisel Roomas uue hoo ja sisu. Loodi uus NATO – Vene Nõukogu (*NRC*), mis ühendab NATO liitlasi ja Venemaad võrdsete partneritena, kes püüavad leida ja kasutada võimalusi koos tegutsemiseks. Koostööd tehakse tähtsamates ühistes huvi- ja probleemvaldkondades.

Partnerluse süvendamise otsus näitab NATO liikmesriikide ja Venemaa kindlat tahet teha tihedamat koostööd ühise eesmärgi saavutamiseks – kestva ja kõiki hõlmava rahu ülesehitamiseks Euro-Atlandi ruumis. Esmakordselt öeldi see eesmärk välja 1997. aasta NATO ja Venemaa suhete, koostöö ja julgeoleku põhiaktis, mis sai NATO – Venemaa partnerluse aluseks.

Suhete arendamine

Venemaa oli Põhja-Atlandi Koostöönõukogu asutajaliige 1991. aastal ja liitus rahupartnerlusprogrammiga 1994. aastal, vene rahuvalvajad töötasid Balkanil kõrvuti NATO kolleegidega alates 1996. aastast kuni Vene vägede väljaviimiseni 2003. aastal. Tõeline alus NATO ja Venemaa tugevale ja kestvale partnerlusele pandi aga siiski 27. mail 1997 Pariisis alla kirjutatud NATO – Venemaa põhiaktiga. Selle tulemusel loodi NATO – Vene Alaline Ühisnõukogu – ühiseid julgeolekuprobleeme puudutavate regulaarsete konsultatsioonide pidamise ning konsultatsiooni- ja koostööprogrammi arendamise foorum.

Järgneva viie aasta jooksul toimus tänu dialoogile suur edasimineku vastastikuse usalduse loomisel ja valearusaamade ületamisel. Vaatamata sellele, et 1999. aastal tekkisid lahkarvamused Kosovo õhurünnakute osas, mille tagajärjel ei toimunud terve aasta vältel alalise nõukogu kohtumisi, jätkusid katkestuseta mitmed ettevõtmised, sealhulgas rahuvalveoperatsioon Bosnias ja Hertsegoviinas.

Ometi ei õnnestunud partnerlusnõukogu raames täielikult teostada NATO – Venemaa põhiaktis väljendatud eesmärgid. Põhiakti “NATO-pluss-üks” formaat tähendas seda, et NATO tuli kohtumiselaua taha alliansi kooskõlastatud seisukohtadega ning NATO ja Venemaa vahetasid informatsiooni ning pidasid konsultatsioone “kahepoolse” viisil. See muutus aga liiga komplitseerituks, kui saabus aeg minna konsultatsioonidest kaugemale ja teha tõelist koostööd. Kui 11. septembri terrorirünnakute järel tekkis rahvusvahelise terrorismi ja teiste uute julgeolekuriskide vastu võitlemisel tungiv vajadus kooskõlastatud tegevuse järele, kasutasid liitlased ja Venemaa kiiresti võimalust viia oma suhted kõrgemale tasandile. Loodi NATO – Vene Nõukogu, et koostööd oleks võimalik edendada võrdsete partneritena (*vt. täpsemalt lk. 25*).

Koostöö soodustamiseks avas Venemaa 1998. aastal NATO juures oma esinduse. Pärast seda avati Moskvast NATO infobüroo, mille ülesanne on selgitada uuenenud NATO seisukohti ja NATO – Vene partnerluse eeliseid. Sealsamas loodi ka NATO sõjaline kontaktpunkt, mis aitab suurendada läbipaistvust ja arendada praktilisi sõjalisi koostöösuhteid.

Koostöö süvendamine

NATO – Vene Nõukogust on kujunemas viljakas konsultatsiooni-, konsensuse saavutamise, koostöö-, ühisotsustamis- ja koostegutsemismehhanism. Juba esimese poolteise aasta jooksul pärast selle loomist peeti poliitilisi konsul-

tatsioone olukorra üle Afganistanis, Serbias ja Montenegros ning Bosnias ja Hertsegoviinas. Paljudes valdkondades andis praktiline koostöö konkreetseid tulemusi.

NATO – Vene Nõukogu raames on moodustatud mitmeid töögrupe ja komisjone, mis tegelevad terrorismi, massihävitusrelvade leviku, rahuvalve, taktikalise raketitõrje, õhuruumi haldamise alase koostöö, tsiviilhädaolukordade, kaitseriformi, teadusuuringute ja kaasaegse ühiskonna väljakutsetega. Ekspertid juhivad üksikprojekte paljudes muudes valdkondades. Peaaegu igapäevaselt toimuvad ühel või teisel tasandil NATO – Vene Nõukogu kohtumised, mille tulemusel on vastastikused kontaktid ja mitteametlikud konsultatsioonid muutunud enneolematult intensiivseks.

Võitlus terrorismi ja uute julgeolekuohtudega on esmased koostöövaldkonnad, milles NATO – Vene suhete tugevdamine hakkab andma esimesi käegakatsutavaid tulemusi. Spetsiifiliste terrorismiohtude kohta Euro-Atlandi piirkonnas koostatakse pidevalt täiendatavaid ühishinnanguid. Arutluse all on sõjaväe roll terrorismivastases võitluses. Intensiivsemaks on muutunud koostöö võitluses tuuma-, bioloogilise ja keemiarelva ning ballistiliste raketite tehnoloogia leviku vastu. Ettevalmistamisel on ühine hinnang massihävitusrelvade leviku globaalsetest arengutest ja taktikalise raketitõrje alases koostöös pööratakse tähelepanu seniolematule ohule, mis on üha täpsemate ballistiliste raketite järjest suurem kättesaadavus. Õhuruumi koostööalgatusega püütakse edendada koostööd lennuliikluse korraldamise ja õhuseire valdkonnas, millega seoses suureneb lennuliikluse ohutus ja õhuruumis toimuva tegevuse läbipaistvus ning väheneb oht, et tsiviillennukeid võidakse kasutada terroristlikel eesmärkidel.

NATO – Vene Nõukogu

2002. aasta Rooma deklaratsiooniga, mis lähtub 1997. aasta NATO – Venemaa põhiakti eesmärkidest ja põhimõtetest, loodi NATO – Vene Nõukogu. Nõukogu on konsultatsioonide pidamise, konsensuse saavutamise, koostöö tegemise, ühise otsustamise ja koostegutsemise mehhanism, kus üksikud liitlasriigid ja Venemaa töötavad võrdsete partneritena laiaulatuslike ühist huvi pakkuvate Euro-Atlandi piirkonna julgeolekuküsimuste kallal. Pidev julgeolekuteemaline poliitiline dialoog võimaldab tekkivaid probleeme varakult tuvastada, ühistes meetmetes otsusele jõuda ja vastavalt vajadusele ühiselt tegutseda.

Alalise ühisnõukogu asemel loodud uus nõukogu toimib konsensuse põhimõttel. Nõukogu eesotsas on NATO peasekretär. Vähemalt kord kuus toimuvad kohtumised suursaadikute ja sõjaliste esindajate tasandil, kaks korda aastas välis- ja kaitseministrite ning kaitseväge juhatajate tasandil ning aeg-ajalt tippkohtumiste vormis. Olulise uuendusena on loodud NATO – Vene Nõukogu ettevalmistav komitee, mis tuleb kokku vähemalt kaks korda kuus, et valmistada ette suursaadikute arutelud ning vaadata üle NATO – Vene Nõukogu egiidi all toimuv ekspertide tegevus.

Töö NATO – Vene Nõukogus keskendub kõigile põhiaktis määratletud ühistele huvivaldkondadele. Koostööd süvendatakse paljudes erinevates valdkondades, nagu terrorismivastane võitlus, kriiside reguleerimine, massihävitusrelvade leviku tõkestamine, relvastuskontrolli- ja vastastikuse usalduse loomise meetmed, taktikaline raketitõrje, logistika, relvajõududevaheline koostöö, kaitseriform ja tsiviilhädaolukorrad. Liikmete vastastikusel nõusolekul võidakse NATO – Vene Nõukogu tegevuskavva lisada uusi koostöövaldkondi.

Sõjalise koostöö peamine eesmärk on tõsta koostegutsemisvõimet, sest nüüdisaegsed relvajõud peavad olema võimelised tegutsema mitmerahvuselistes juhtimis- ja väestruktuurides ning neil tuleb teha koostööd kriisireguleerimis- või rahuoperatsioonidel. NATO – Vene Nõukogu raames on elluviimisel mahukas õppuste- ja väljaõppeprogramm. Teine valdkond, millele koostöös keskendutakse, on logistika, sealhulgas varustuse kokkusobivuse testimine ja protseduurid niisugustes valdkondades nagu õhutransport ja õhustankimine. Pärast seda, kui 2000. aasta augustis uppus Vene tuumaallveelaev *Kursk* ja hukkus 118 meremeest, alustati intensiivsemat koostööd merepääste- ja -otsinguoperatsioonide valdkonnas. 2003. aasta veebruaris kirjutati alla NATO ja Venemaa vahelisele allveelaeva päästeoperatsioonide raamlepingule.

Ühine huvivaldkond on ka kaitser reform. Venemaa ja NATO liikmesriigid vajavad kõigi 21. sajandi arvukate ohtudega võitlemiseks relvajõude, mis on piisava suuruse, väljaõppe ja varustusega. Kuigi sõjaväereformi läbiviimiseks ei ole olemas mingit kindlat projekti, võib Venemaal kasu olla NATO riikide kogemustest, kellest paljud on oma relvajõudude kohandamiseks tänapäeva nõuetega viinud viimase kümnendi jooksul ellu põhjalikke reforme. Pärast ajurünnakut 2002. aasta oktoobris on koostööalgatused käivitatud kaitser reformi mitmes valdkonnas, nagu inim- ja finantsressursside juhtimine; makromajanduslikud, finants- ja sotsiaalküsimused; väekoosseisude planeerimine. Laiendatakse ka Vene erusõjaväelaste ümberõpet käsitleva seni eduka ühisprojekti tegevust. Projektile pandi alus Moskvast 2002. aasta juulis. Edendamaks uurimistööd kaitser reformi valdkonnas pani NATO Kaitsekolledž

Roomas 2003. aastal välja kaks teadusstipendiumi Vene teadlastele.

Venemaa ja NATO on alates 1996. aastast teinud koostööd, et arendada koostegutsemisvõimet selliste tsiviilhädaolukordade korral nagu maavärinad ja üleujutused, ning koordineerida loodusõnnetuste ennustamist ja nende tagajärjel tekkivad võivate kahjude ennetustegevust. Just Venemaa ettepanekul loodi 1998. aastal Euro-Atlandi Katastroofidele Reageerimise Koordinatsioonikeskus (*EADRCC*). Tsiviil-sõjaväelisi suhteid aitavad arendada mitmesugused katastroofiabi alased õppused ja seminarid, milles sageli osalevad ka teiste partnerriikide esindajad. NATO – Vene Nõukogu raames pööratakse selles valdkonnas esialgu kõige suuremat tähelepanu koostegutsemisvõime tõhustamisele, protseduuridele ning informatsiooni ja kogemuste vahetamisele.

1998. aastal alustatud koostöö Venemaaga teaduse ja tehnoloogia valdkonnas keskendus kolmele Venemaad eriti huvitavale valdkonnale: plasmafüüsikale, taimebiotehnoloogiale ning loodus- ja tööstuskatastroofide prognoosimisele ja ärahoidmisele. NATO – Vene Nõukogu teaduskomitee raames on omavahelise koostöö teravik aga suunatud tsiviil-suunitlusega teaduse rakendamisele terrorismi ja uute ohtude vastases võitluses. Seda näiteks lõhkeainete avastamisel või terrorismi sotsiaalsete ja psühholoogiliste mõjude analüüsimisel. Tsiviil- ja sõjaväelisest tegevusest tulenevad keskkonnanõuete probleemid on uus koostöövaldkond, millega tegeleb NATO – Vene Nõukogu raames 2003. aastal moodustatud kaasaegse ühiskonna väljakutseid analüüsiv komitee.

Rahuvalve

Rohkem kui seitsme aasta jooksul (kuni oma üksuste väljatõmbamiseni SFORist ja KFORist 2003. aasta suvel) osales Venemaa suurima NATO-välise väekontingendiga ÜRO mandaadiga NATO juhitavates rahuvalvejõududes Balkanil. Vene sõdurid töötasid õlg õla kõrval oma kolleegidega NATOst ja partnerriikidest, et toetada rahvusvahelise üldsuse pingutusi kestva julgeoleku ja stabiilsuse saavutamiseks selles piirkonnas.

Vene rahuvalvajad saabusid Bosniasse ja Hertsegoviinasse 1996. aasta jaanuaris, kuuludes põhjasektoris paikneva mitmeriigilise brigaadi koosseisu ning vastutades suure maa-ala eest, kus teostati igapäevast patrullimist ja turvakontrolli, abistati ülesehitustöös ja humanitaarülesannete täitmisel, näiteks aidati põgenikel ja pagulastel koju tagasi pöörduda.

Vaatamata poliitilistele eriarvamustele NATO 1999. aasta Kosovo õhurünnakute suhtes etendas Venemaa määrava tähtsusega diplomaatilist rolli Kosovo konflikti lõpetamisel. Venemaa üksused, mis saabusid Kosovosse 1999. aasta juunis, olid kuni väljaviimiseni Kosovo rahutagamisjõudude lahutamatuks osaks. Nende ülesanne oli kindlustada julgeolekut provintsi ida-, põhja- ja lõunasektoris mitmeriigiliste brigaadide koosseisus,

vastutada koos NATO kontingendiga Priština lennukite käiguhoidmise eest, keskendudes õhuliikluse korraldamisele, ning hoolitseda meditsiinirajatiste ja -teenuste eest Kosovo Poljel.

NATO ja Venemaa vaheline tihe koostöö Balkanimaades on oluliselt kaasa aidanud nendevaheliste suhete parandamisele ning Vene ja liitlasriikide sõjaväelaste vahelise usalduse loomisele. Saavutatud vastastikune usaldus peaks olema kindel alus relvajõududevahelise koostöö edasiseks laiendamiseks. Lisaks sellele on NATO – Vene Nõukogus kooskõlastatud ühiste rahuvalveoperatsioonide üldkontseptsioon, mille raames töötatakse välja ühised seisukohad, kehtestatakse raamistik konsulteerimiseks, planeerimiseks ja otsuste vastuvõtmiseks kriisi kujunemise ajal ning käsitletakse ühise väljaõppe ja õppustega seonduvaid probleeme.

Suhetes Ukrainaga tunnustab NATO kõrgelt iseseisva, stabiilse ja demokraatliku Ukraina tähtsust ning hindab Ukraina selget kavatsust liituda veelgi intensiivsemalt Euroopa ja Euro-Atlandi struktuuridesse. Neid seisukohti väljendati 1997. aastal sõlmitud eripartnerlushartas, mis on ametlik alus Ukraina konsultatsioonideks NATOga Euro-Atlandi julgeoleku küsimustes ning millega loodi koostöö koordineerimiseks NATO – Ukraina Komisjon.

NATO ja Ukraina suhted said alguse 1991. aastal, mil Ukraina pärast Nõukogude Liidu lagunemist ja iseseisvuse saavutamist liitus Põhja-Atlandi Koostöökoostöökooguga. Ukraina tõsisemad püüdlused lõimuda Euro-Atlandi ruumiga ilmnesid 1994. aastal, mil ta esimese riigina Sõltumatute Riikide Ühendusest liitus rahupartnerlusprogrammiga. Sellest ajast peale on Ukraina näidanud kindlat soovi anda oma panus Euro-Atlandi ruumi julgeolekusse ja toetanud NATOt ning tema liitlasi kriisireguleerimis- ja rahuoperatsioonidel.

Koostöö edendamiseks avas Ukraina 1997. aastal NATO juures oma esinduse ja samal aastal avati Kiievis NATO info- ja dokumendikeskus, et selgitada uuenenud NATO seisukohti ja NATO – Ukraina partnerluse eeliseid. 1999. aastal loodi Kiievis ka NATO kontaktbüroo, et toetada Ukrainat kaitserreformide elluviimisel ja rahupartnerlusprogrammis osalemisel.

Praha tippkohtumisel 2002. aasta novembris astuti samme NATO ja Ukraina vahelise koostöö süvendamiseks ja laiendamiseks. Seda eeskätt NATO – Ukraina partnerluse tegevuskava vastuvõtmisega (vt. täpsemalt lk. 27).

Julgeolekualane koostöö

NATO ja Ukraina teevad aktiivselt koostööd julgeoleku ja stabiilsuse säilitamisel Euro-Atlandi piirkonnas. Balkanil on Ukraina aastaid osalenud jalaväepataljoni, mehhaniseeritud jalaväepataljoni ja helikopterieskaadriga NATO juhitud rahuvalvejõududes Bosnias ja Hertsegoviinas. Kosovo operatsioonil osales Ukraina helikopterieskaadriga ja panustas tõsiselt Poola – Ukraina

ühispataljoni formeerimisse. Ukraina kindlast otsusest aidata kaasa rahvusvahelise stabiilsuse saavutamisele annab tunnistust ka ülelennuloa andmine koalitsioonijõududele, kes paiknevad rahvusvahelise julgeolekuabi missiooni (ISAF) koosseisus Afganistanis, mida juhtis algselt mõni üksik liitlasriik ning kus NATO võttis sõjalise juhtimise enda kanda 2003. aasta augustis. Ukraina saatis 1800 sõjaväelast ka Iraaki mitme NATO liikmesriigi ja partnerriigi rahuvalvajaist koosnevasse Poola juhitud mitmerahvuselise väekontingendi koosseisu. See vägi on tegev rahvusvaheliste stabilisatsioonijõudude ühes vastutuspiirkonnas.

Toetus reformidele

NATO ja ka liitlasriigid üksikult toetavad nõu ja praktilise abiga Ukraina pingutusi ambitsioonika reformikava elluviimisel, mis seati eesmärgiks NATO – Ukraina partnerluse tegevuskavas ja sellega seonduvates aastaplaanides. Kuigi teha on veel palju, on edusammud nähtavad. Seadusandlikud algatused aitavad panna aluse poliitilisele, majandus- ja kaitserreformile, loodud on mitu valitsusstruktuuri, mille ülesandeks on jälgida reformide elluviimist ja koordineerimist.

Kõige olulisem prioriteet on kaitserreform, mille elluviimisel Ukraina saab tugineda NATO liikmete kogemustele ja teadmistele. Ukraina praegused prioriteedid on uue julgeolekukontseptsiooni ja sõjalise doktriini väljatöötamine ning ulatusliku kaitsevõime analüüsi lõpuleviimine. NATO – Ukraina koostöös keskendutakse demokraatliku ja tsiviilkontrolli tugevdamisele relvajõudude üle ning NATO vägedega koostegutsemisvõime tõstmise küsimustele. Oluline on abistada Ukrainat nõukogude ajast pärandiks saanud suurearvulise, ebaproportsionaalselt suure kõrgemate sõjaväelaste osakaaluga ja halvasti varustatud väestruktuuri ümberkujundamisel väiksemaarvuliseks, kaasaegseks ja efektiivsemaks väeks, mis vastab Ukraina enda julgeolekulistele vajadustele ning suudab aktiivselt panustada ka Euroopa stabiilsusse ja julgeolekusse.

Kaitser reformi ühistöögrupi loomine hõlbustab vastastikust konsulteerimist ja praktilist koostööd

niisugustes küsimustes, nagu kaitse-eelarve koostamine ja kaitseplaneerimine, sõjaväe vähendamine ja sõjaliste rajatiste ümberorienteerimine tsiviilotstarbeliseks, üleminek ajateenijatest koosnevalt sõjaväelt vabatahtlikest koosnevale sõjaväele ning tsiviil-sõjaväelised suhted. Kaitseväge ümberkujundamise toetamiseks aitab NATO aktiivselt kaasa ka kõrgemate ohvitseride väljaõppe korraldamisele. Selleks, et erru saadetud Ukraina sõjaväelastel oleks kergem tsiviilellu tagasi pöörduda, organiseeritakse ümberõppeprogramme. Koos ukrainlastega loodud ühine sõjaline komitee täiendab kaitsereformi ühistöögrupi tööd asjatundjate nõuannetega mitmesugustes valdkondades, mis aitavad korraldada sõjaväelaste koostööd NATO – Ukraina sõjalise tööplaani raames. PfP usaldusfondi kaudu toetavad üksikud liitlased demilitariseerimisprojektide elluviimist, et turvaliselt hävitada Ukraina iganenud ja üleliigsete maamiinide tagavarad.

Koostegutsemisvõime tõstmisel tuleb Ukrainale kasuks ka osalemine rahupartnerlusprogrammis. PfP planeerimis- ja aruandlusprotsessi raames määratakse kindlaks kaitseplaneerimise põhinõuded ning mitmesugused PfP üritused ja sõjalised õppused võimaldavad Ukraina sõjaväelastel saada praktilisi kogemusi NATO vägedega koos töötamisel.

Ulatuslikum koostöö

Ukraina saab otsest praktilist kasu koostööst tsiviilhädaabi planeerimisel ja katastroofideks valmistumisel. Peatähelepanu on siiani pööratud sellele, et aidata Ukrainal, kelle läänealadel esineb tihti suuri üleujutusi, niisugusteks hädaolukordadeks paremini valmistuda ja nende tagajärgedega paremini toime tulla. PfP õppused, sealhulgas need, mis korraldati 2000. aasta septembris Ukraina Taga-Karpaatia piirkonnas, aitavad kontrollida katastroofiabi protseduure. NATO liikmesriigid ja teised partnerid on Ukrainat abistanud ka pärast suuri üleujutusi 1995., 1998. ja 2001. aastal.

Teadusalane koostöö Ukrainaga sai alguse 1991. aastal. Sellest ajast alates on Ukraina osaluse

aktiivsus NATO teadusprogrammides maha jäänud ainult Venemaast. Koostöö on hoogsamaks muutunud teadus- ja keskkonnavalase koostöö ühistöögrupi juhtimisel. Lisaks sellele, et NATO teadusprogrammi uute suundade kohaselt kasutatakse teadust terrorismi ja teiste uute ohtude eest kaitsmiseks, kuuluvad Ukraina teadus- ja tehnoloogiaalase koostöö prioriteetide hulka praegu infotehnoloogia, rakubioloogia ja biotehnoloogia, uued materjalid ja loodusvarade ratsionaalne kasutamine.

NATO – Ukraina partnerluse tegevuskava

NATO-Ukraina partnerluse tegevuskava aluseks on 2002. aastal sõlmitud vastastikuste suhete harta. Harta loob strateegilise raamistiku tihedateks konsultatsioonideks poliitilistes, majandus- ja kaitseküsimustes ning sedastab Ukraina strateegilised eesmärgid ja prioriteedid täielikuks integreerumiseks Euro-Atlandi julgeolekustruktuuridega. Hartas nähakse ette NATO ja Ukraina kooskõlastatud põhimõtted ja eesmärgid paljudes küsimustes, sealhulgas poliitika ja majandus, info, julgeolek, kaitse ja sõjandus, infokaitse ja -turve ning õigusasjad.

NATO liikmed toetavad Ukraina reforme abi ja nõuga. Reformide elluviimise koorem lasub siiski peaaesjalikult Ukraina õlul. Ukrainat innustatakse reformiprotsessi jõuliselt edasi viima, et tugevdada demokraatiat, õigusriiki, inimõiguste austamist ja turumajandust. Kaitse- ja julgeolekuvaldkonna põhjalik ümberkujundamine nõuab eriti suurt tähelepanu.

Tegevuskavas püstitatud eesmärkide elluviimisel on abiks Ukraina-poolseid meetmeid ja ka NATO ja Ukraina ühiseid samme hõlmavad aastaplaanid. Kaks korda aastas toimuvad kohtumised, kus hinnatakse edasiminekut ja igal aastal koostatakse eduaruanne.

Mitu NATO Lõuna-Euroopa liikmesriiki asub Vahemere ääres, mistõttu Vahemere piirkonna stabiilsus ja julgeolek on alliansi jaoks äärmiselt olulised. Õigupoolest on terve Euroopa julgeolek tihedalt seotud Vahemere piirkonna julgeoleku ja stabiilsusega.

Seetõttu käivitas NATO 1995. aastal dialoogi kuue Vahemere lõunaosa riigiga – Egiptuse, Iisraeli, Jordaania, Mauritania, Maroko ja Tuneesiaga. 2000. aasta veebruaris liitus dialoogiga Alžeeria. Vahemere dialoogi kui alliansi koostööpõhise julgeolekukäsitluse lahutamatu osa eesmärk on aidata kaasa piirkonna julgeoleku ja stabiilsuse suurendamisele, parandada vastastikust mõistmist ning korrigeerida dialoogis osalevates riikides NATO kohta levinud valearusaamu. Dialoog täiendab teisi seonduvaid rahvusvahelisi ettevõtmisi, nagu tegevus Euroopa Liidu ning Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni raames.

Poliitiline dialoog ja praktiline koostöö

Dialoog on mõeldud osalevate riikide poliitiliseks kõnelusteks ja praktiliseks koostööks. Kõigil Vahemere piirkonna partnerriikidel on võimalik pidada NATOga diskussiooni ja arendada ühistegevust ühesugustel kindlaksmääratud alustel, kuid sõltuvalt riikide soovidest on osaluse intensiivsus erinev.

Poliitiline dialoog koosneb regulaarsetest kahepoolsetest poliitilistest kohtumistest suursaadikute tasandil. Nii avaneb võimalus vahetada arvamusi paljude Vahemere piirkonna

julgeolekut puudutavate küsimuste ning dialoogi edasise arendamise kohta. Toimuvad ka Põhja-Atlandi Nõukogu mitmepoolsed kohtumised seitsme dialoogis osaleva riigiga, et hoida neid kursis NATO tegevusega ja vahetada mõtteid aktuaalsetel teemadel. Niisugused kohtumised toimuvad tavaliselt pärast NATO ministrite kohtumisi ja tippkohtumisi või erakorralistel asjaoludel. Näiteks toimus kohtumine Vahemere partneritega 2001. aasta 23. oktoobril, et arutada NATO reaktsiooni 11. septembri terrorirünnakutele.

Praktiline koostöö toimub iga-aastase tööplaani alusel. Selle raames kutsutakse ka Vahemere dialoogi riikide ametnikke kursustele NATO Koolis Saksamaal Oberammergaus ja NATO Kaitsekolledžis Itaalias Roomas. Kõnealustel kursustel käsitletakse rahuvalve- ja relvastuskontrolliküsimusi, võitlust massihävitusrelvade leviku vastu, keskkonnakaitset, tsiviil-sõjaväelist koostööd tsiviilhädaolukordades ning julgeolekualast koostööd Euroopas.

Koostöö raames toimuvad ka Vahemere dialoogi riikide aramusliidrite, teadlaste, ajakirjanike ja parlamendiliikmete visiidid NATO peakorterisse. NATO teadusprogrammi kaudu edendab dialoog ka teadusalast koostööd. Alates 2000. aastast on NATO rahastatud teadusüritustel osalenud üle 800 teadlase Vahemere dialoogi riikidest.

Tööplaani sõjalise osa operatiivsemalt küljelt on Vahemere dialoogi riikide ametnikel võimalus osaleda vaatlajatena PfP õppustel, võtta osa strateegiliste väejuhatuste korraldatud semina-

ridest ja õpikodadest ning külastada NATO sõjalisi staape. NATO Vahemerel paiknevad alalised mereväeüksused külastavad omakorda dialoogis osalevate riikide sadamaid. 2002. aastal osales 300 Vahemere dialoogi riikide ametnikku rohkem kui viiekümnel NATO pakutava sõjalise programmi raames toimunud üritusel.

Kolm NATO Vahemere partnerit – Egiptus, Jordaania ja Maroko – osalesid varem NATO juhitavates rahuvalvemissioonides Balkanil. 2002. aasta maikuu olid SFORi ja KFORi üksustesse teenima jäänud veel ainult Maroko sõdurid.

Arenev protsess

Vahemere dialoog areneb nii oma sisu kui ka osaluse aktiivsuse mõttes. Seesugune paindlikkus võimaldab edasi arendada dialoogi sisulist poolt ja aja jooksul suurendada dialoogis osalevate partnerriikide arvu. Aastate jooksul on poliitilised diskussioonid muutunud sagedasemaks ja intensiivsemaks. Alates dialoogi käivitumisest on märkimisväärselt avardunud selle praktiline külg, hõlmates nüüdseks suuremat osa üritustest, milles osalevad teised partnerriigid.

Vahemere koostöörühma loomisega 1997. aastal omandas dialoog uue dünaamilisema suuna. Nüüd on sellest saanud foorum, kus NATO liikmesmaad ja dialoogis osalevad riigid saavad vahetada arvamusi Vahemere piirkonna julgeolekusituatsiooni ja dialoogi edasiarendamise kohta. 1999. aasta NATO tippkohtumisel Washingtonis astuti uusi samme dialoogi poliitilise ja praktilise külje tõhustamiseks, suuren-

dades võimalusi koostöö tugevdamiseks nendes valdkondades, kus NATO osalemine võib tuua lisakasu, eeskätt sõjalises valdkonnas, aga ka teistes valdkondades, mille vastu dialoogi riigid on huvi ilmutanud.

Pärast 11. septembrit on dialoogis osalevad riigid nii üksikult kui ka koos sagedamini kohtunud konsulteerimiseks Põhja-Atlandi Nõukoguga. 2002. aasta NATO tippkohtumisel Prahast kuulutati välja dialoogi täiendamine. Alliansi juhid kooskõlastasid abinõude paketi dialoogi poliitilise ja praktilise külje edasiarendamiseks, seades suhete tugevdamise ja süvendamise alliansi prioriteediks.

Kõnealuste abinõude hulgas on konsultatsiooniprotsessi muutmine regulaarsemaks ja efektiivsemaks, konkreetsete ürituste kindlaksmääramine ja individuaalne lähenemine koostööle. Lisaks koostöö süvendamisele olemasolevates valdkondades pakuti välja ka uusi koostöövaldkondi. Viimaste hulgas on spetsiaalselt valitud üritused, et tõsta dialoogis osalevate riikide suutlikkust panustada neisse NATO juhitavatesse kriisioperatsioonidesse, mis ei kuulu artikli 5 alla. Nende valdkondade hulgas on ka kaitsereform ja kaitseökonomika, konsultatsioonid terrorismi ja riigipiiride turvalisuse teemal, suurõnnetuste likvideerimise juhtimine. Need abinõud aitavad ümber kujundada NATO ja dialoogis osalevate riikide suhete iseloomu. Uuritakse ka võimalusi luua Vahemere dialoogile ambitsioonikam ja avaram raamistik, mis esitatakse aruteluks NATO järgmisel tippkohtumisel Istanbulis 2004. aastal.

NATO ümberkujundamise üks olulisemaid aspekte on otsus hakata korraldama kriisireguleerimis- ja rahuoperatsioone Euro-Atlandi piirkonnas ja kaugemal. Balkanil, kus NATO sekkus sündmustesse esmakordselt 1995. aastal, seadsid ebastabiilsus ja konfliktid otsesesse ohtu tema liikmete julgeolekuhuvide ning ka rahu ja stabiilsuse terves Euroopas. Alliansi hiljutine otsus asuda rahu valvama Afganistanis näitas tema valmisolekut võtta julgeolekualaseid väljakutseid vastu ka väljaspool traditsioonilist vastutusala.

NATO osalemiseks niisugustes operatsioonides on vaja tihedamaid kontakte ja koostööd teiste organisatsioonidega ning nende NATOsse mittekuuluvate riikidega, kes annavad NATO vägede koosseisu oma üksusi. See on hea näide tänapäevasest julgeolekualasest koostööst, milles kõige olulisemad on tihedad praktilised suhted rahvusvaheliste ja valitsusväliste organisatsioonidega ning NATOsse mittekuuluvate riikidega nagu rahupartnerlusprogrammis osalevad riigid.

Bosnia ja Hertsegoviina

Pärast seda, kui NATO oli aastatel 1992–1995 toetanud ÜRO jõupingutusi sõja lõpetamiseks Bosnias (*vt. ka 4. ptk.*), paigutas ta kuus päeva pärast Daytoni rahulepingu allkirjastamist 14. detsembril 1995 Bosniasse ja Hertsegoviinasse ÜRO mandaadiga mitmerahvuselised rahu tagamisjõud (IFOR), et jõustada rahulepingu sõjalised klauslid. NATO ülesanne oli tagada sõjategevuse lõpetamine, lahutada üksteisest sõjast lõhestatud maal äsjatekinud riiklike üksuste, Bosnia ja Hertsegoviina Föderatsiooni ning Republika Srpska relvajõud ning tagastada sõja jooksul allutatud territooriumid. IFOR täitis oma ülesande aasta jooksul ning 1996. aasta detsembris asusid tema asemele väiksema arvulised stabiliseerimisjõud (SFOR).

SFORi ülesanne on ära hoida sõjategevuse taasalustamine ning luua rahuprotsessi edendamiseks soodne kliima, kuid lisaks sellele hõlmab tema laiendatud missioon ka toetust nendele tsiviilametkondadele, kes on seotud rahvusvahelise üldsuse pingutustega kestva rahu saavutamiseks riigis. Rahuvalvajad abistavad põgenikke ja pagulasi koju tagasi pöördumisel ning aitavad kaasa Bosnia relvajõudude reformimisele. SFOR tegeleb aktiivselt ka sõjakuritegudes süüdistatavate isikute tabamisega ja üleandmisega Haagis asuvale Endise Jugoslaavia Sõjakuritegude Rahvusvahelisele Tribunalile.

Julgeolekusituatsiooni paranedes on pidevalt vähendatud kohalviibivate sõjaväelaste arvu. 2004. aasta kevade seisuga koosneb SFOR umbes 7000 sõjaväelasest, mis on oluliselt vähem kui IFORi koosseisu kuulunud 60 000 sõjaväelast, andes tunnistust Bosnia ja Hertsegoviina edusammudest iseseisval rahu hoidmisel. Arutamisel on SFORi tulevane suurus ja struktuur ning muu hulgas ka operatsiooni lõpetamise võimalus 2004. aasta lõpus, mil tuleb kõne alla selle üleandmine Euroopa Liidu juhitavatele vägedele, ehkki NATO kohalolek riigis säilib.

Kosovo

1998. aastal sundis konflikti puhkemine peamiselt etniliste albaanlastega asustatud Jugoslaavia Kosovo provintsis oma kodudest põgenema rohkem kui 300 000 inimest. Belgrad eiras korduvaid rahvusvahelisi nõudmisi Serbia väed välja viia ja hakata tegema koostööd vägivalda lõpetamiseks ning põgenike kojulubamiseks. Kui NATO ähvardas 1998. aasta oktoobris õhurünnakutega, soostus Jugoslaavia president Slobodan Milošević järele andma ja õhurünnakud jäid ära. Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE) saatis riiki oma vaatlejad, NATO asus kontrollima piirkonna õhuruumi ning paigutas endisesse Jugoslaavia Makedoonia Vabariiki* sõjalise eriülesandelise

üksuse, mis oli valmis OSCE vaatlejaid evakueerima, kui konflikti taaspuhkemine nad ohtu seab.

Vägivald lahvatas taas 1999. aasta alguses. Serbia vägede operatsioonid muutusid jõulisemaks. Intensiivsed ja kooskõlastatud rahvusvahelised diplomaatilised pingutused konflikti lahendamiseks nurjusid ning märtsis lahkusid riigist OSCE vaatlejad. Paar päeva pärast OSCE missiooni lahkumist alustasid liitlased viimase abinõuna õhurünnakuid sihtmärkide vastu Jugoslaavia Föderaalset Vabariigis. Pärast 78 päeva kestnud õhurünnakuid läks lõpuks korda sundida Miloševići režiimi repressioone lõpetama ja rahvusvahelise üldsuse nõudmistele järele andma. NATO oli üksmeelne, seades eesmärgiks üksnes režiimi ja sõjaliste sihtmärkide ründamise ning tsiviilohvrite arvu viimise miinimumini. Samal ajal aitasid liitlasväed leevendada põgenikekriisi naaberriigis Albaanias ja endises Jugoslaavia Makedoonia Vabariigis*, kus põgenikest etniliste albaanlaste arv küündis vastavalt 445 000 ja 330 000ni. Lisaks oli Kosovos endas arvatavasti ligi 400 000 pagulast.

Pärast sõjalis-tehnilise lepingu sõlmimist NATO ja Jugoslaavia väejuhtide vahel paigutati provintsi ÜRO mandaadiga NATO juhitud Kosovo rahutagamisväed (KFOR). KFORi ülesanne oli ära hoida vaenutegevuse taaspuhkemine, luua turvaline keskkond, demilitariseerida Kosovo Vabastusarmee ning toetada rahvusvahelist humanitaarabialast tegevust ja ÜRO ajutise administratsiooni tööd Kosovos.

KFORi esialgne täiskosseis oli 43 000 sõjaväelast. Kosseisu järk-järgulise vähenda-

misega on see arv rohkem kui poole võrra kahanenud. 2003. aasta juuni seisuga kuulus KFORi sõjaväelasi enamikust NATO liikmesriikidest, 15 partnerriigist ja veel kolmest riigist – Argentiinast, Marokost ja Uus-Meremaalt.

Pärast seda, kui Kosovo Vabastusarmee kohustus laiali minema, on KFOR kokku kogunud ja hävitanud suure arvu väikerelvi ja aidanud luua Kosovo Kaitsekorpus – ÜRO ajutise administratsiooni ja KFORi igapäevase järelevalve all tegutsevat kohapealset tsiviilhädalukordade üksust. KFORis teenivad sõjaväelased patrullivad ka Kosovo piiril, mehitavad piiriületuspunkte ja valvavad tähtsamaid linnu. Suur hulk sõjaväelasi on hõivatud provintsi tagasi pöördunud Serbia elanike kaitsmisega.

Tihedas koostöös ÜRO ajutise administratsiooniga aitab KFOR üles ehitada turvalist keskkonda, kus kõik kodanikud, olenemata nende rahvusest, võivad rahu elada ning kus rahvusvahelise abiga saab ergutada demokraatia arengut. See kujuneb raskeks ja pikaajaliseks ülesandeks. Kuid ülesehitustöö käib ja kohalike elanike jaoks on turvalisus ja normaalne elu nüüdseks teataval määral taastunud.

Lõuna-Serbia

2001. aasta alguses koostasid NATO, Euroopa Liit ja OSCE ühise strateegia konflikti vältimiseks, et aidata saavutada rahumeelset lahendust Lõuna-Serbia relvastatud konfliktile, mis ohustas regiooni stabiilsust. Rahutused puhkesid 2000. aasta lõpus Preševo orus, kus arvukas Albaania kogukond elas Serbia ülemvõimu all ilma piisavate poliitiliste ja

sotsiaalsete õigusteta. Kergerelevastuses etnilistest albaanlastest võitlejad korraldasid mitu rünnakut Serbia julgeolekujõudude vastu maapealses turvatsoonis – viie kilomeetri laiuses puhvertsoonis piki Kosovo sisepiiri Serbiaga, mis jäi väljapoole Jugoslaavia armee tegevuspiirkonda ja oli vastavalt NATO ja Jugoslaavia armee vahelisele sõjalis-tehnilisele lepingule NATO juhitavate Kosovo vägede järelevalve all.

Kiiresti laienev konflikt oli tõsiseks ohuks julgeolekule ja sellel oleksid olnud otsesed tagajärjed Kosovo jaoks. Konfliktile oli vaja poliitilist lahendust, et kindlustada suuremad õigused Lõuna-Serbia etnilistele albaanlastele ning säilitada Jugoslaavia Föderaalset Vabariigi territoriaalne terviklikkus ja suveräänsus.

2001. aasta kevadel Belgradis toimunud NATO ja Jugoslaavia uue valitsuse vahelise kõrgetasemeliste kohtumiste tulemusena nõustus NATO maapealset turvatsooni järk-järgult vähendama, et Jugoslaavia armee saaks taastada kontrolli piirkonna üle. Vastutasuks nõuti Belgradi valitsuselt mõningate usaldust tõstvate meetmete rakendamist, tänu millele etnilistest albaanlastest võitlejad soostusid viimaks maikuus relvi maha panema. NATO esindus, kellega koos töötas ka Euroopa Liidu esindaja,

aitas pidada läbirääkimisi relvarahu sõlmimiseks ja seada sisse otsesed teabevahetuskanalid Serbia võimude ja etniliste albaanlaste relvarühmituste vahel.

Ühtlasi kooskõlastati ulatuslikud meetmed etniliste albaanlaste kiireks integreerimiseks regiooni poliitilistesse ja haldusstruktuuridesse ning abinõud põgenike tagasipöördumise lihtsustamiseks. Rahvusvahelised organisatsioonid jälgisid ja toetasid nimetatud meetmete rakendamist. OSCE käivitas programmi mitmerahvuslike poliitsei jõudude väljaõppeks, et rakendada neid peamiselt albaanlastest elanikkonnaga ja varem mässuliste kontrolli all olnud küldes. OSCE aitas ka korraldada 2002. aasta augustis toimunud kohalikke valimisi, et kindlustada etniliste rühmade õiglasem ja võrdsem esindatus.

Endine Jugoslaavia Makedoonia Vabariik*

Valitsuse palvel asusid NATO väed alates 2001. aastast täitma selgelt piiritletud kriisireguleerimisülesandeid endises Jugoslaavia Makedoonia Vabariigis.* Sisemised rahutused puhkesid 2001. aasta kevadel, kui etniliste albaanlaste relvastatud rühmitused võimudele vastu

Afganistan

2003. aasta augustis võttis NATO üle ISAF IV operatsiooni juhtimise Afganistanis, et aidata Afganistani üleminekuvalitsusel luua Kabuli ja selle ümbruse elanike jaoks turvalist elukeskkonda. Afganistan püüab toibuda kaks aastakümnet väldanud kodusõjast ja hiljutisest terroristidele varjupaika andnud *Talibani* destruktiivsest valitsemisajast.

ISAFi näol on tegemist ÜRO mandaadiga rahvusvaheliste relvajõududega, mis moodustati 2001. aasta lõpus. Esimest missiooni juhtis Ühendkuningriik ja selles osalesid ka teiste, enamikus NATO liikmesriikide üksused. ISAF II juhtis Türgi ning ISAF III ühiselt Saksamaa ja Holland. Esialgse mandaadi kohaselt piirdusid ISAFi operatsioonid Kabuli ja selle ümbrusega, kuid 2003. aasta oktoobris lubati ÜRO julgeolekunõukogu resolutsiooniga laiendada operatsioonipiirkonda Kabulist kaugemale.

NATO on andnud nõusoleku oma missiooni Afganistanis veelgi laiendada, tehes seda eeskätt üksuste ajutise paigutamise ja välja- ja tagasi- ning võttes enda peale regiooni stabiliseerimise abiks olevate regionaalsete ülesehitusüksuste (*Provincial Reconstruction Teams*) sõjalise juhtimise. Esialgu toetatakse Saksamaa juhitud ülesehitusüksust Kunduzis, kuid ISAF laiendab aja jooksul oma tegevust ja hakkab toetama ka teisi ülesehitusüksusi. Rahvusvahelistel organisatsioonidel, kes aitavad afgaanidel oma riiki taas üles ehitada, seisab Afganistanis ees paljude tõsiste probleemide lahendamine. NATO on lubanud jääda Afganistani nii kauaks, kui teda seal vajatakse. NATO tegevuse korraldamiseks Afganistanis tuleb NATO järgmise tippkohtumise ajaks Istanbulis 2004. aastal välja töötada laialt ulatuslik strateegia. Seda tuleb teha tihedates konsultatsioonides teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega ja Afganistani üleminekuvalitsusega.

hakkasid. NATO mõistis relvastatud rünnakud hukka ja intensiivistas kontrolli Kosovo piiril, õhutades samas valitsust etniliste albaanlaste kaebuste rahuldamiseks tegema põhiseaduslikke muudatusi. Keskne roll oli sealjuures NATO peasekretäril.

Vastuseks ametlikule palvele nõustus NATO juunis andma sõjalist abi etniliste albaanlaste niinimetatud Rahvusliku Vabastusarmee demilitariseerimiseks tingimusel, et jõustub relvarahu ja lepatakse kokku rahuplaanis. Augustiks valmis raamleping, mis avas NATOle tee 3500 sõjaväelase saatmiseks riiki 30-päevasele missioonile, et desarmeerida etniliste albaanlaste relvastatud rühmitused.

Septembri lõpus paluti NATOI nimetatud missiooni jätkuna jätta riiki väikesearvulised relvajõud, et aidata kaitsta Euroopa Liidu ja OSCE vaatlejaid, kes jälgisid raamlepingu täitmist. Selles operatsioonis osalemiseks paigutati kohale umbes 700 NATO sõjaväelast, kes ühinesid juba riigis paikneva väikese NATO väekontingendiga, kelle ülesanne oli tagada KFORi sideliinide ja logistika toimimine. Kõnealune NATO operatsioon lõpetati 2003. aasta märtsis, kui missiooni juhtimise võttis üle Euroopa Liit. See sai teoks tänu Euroopa Liidu ja NATO vahelistele lepingutele, millega muutus võimalikuks NATO sõjaliste vahendite ja võimekuste kasutamine Euroopa Liidu juhitud operatsioonides (vt. 2. ptk.). Olukorra edukas stabiliseerimine lubas Euroopa Liidu juhitud sõjalise operatsiooni 15. detsembril 2003 lõpetada ja asendada see Euroopa Liidu poliitseioperatsiooniga.

Kõik riigid peavad kindlustama riiklikul tasandil, et on olemas plaanid toimetulekuks mitmesuguste hädaolukordadega, sealhulgas kemikaalide või mürkainete leketega seotud õnnetused, varingud, üleujutused ja maavärinad, terrorirünnakute tagajärgede kõrvaldamine. Õnnetused, olgu need siis inimeste põhjustatud või looduslikud, ei tunne riigipiire, mistõttu rahvusvahelisel tasandil koostöö ja planeerimine on möödapääsmatu.

NATO liikmesriigid on juba aastaid teinud omavahelist koostööd tsiviilhädaabi planeerimise valdkonnas. Viimasel ajal on seda koostööd laiendatud ja kaasatud ka partnerriigid. Suuri edusamme on tehtud ressursside organiseerimisel tsiviilhädaolukordadega toimetulekuks Euro-Atlandi ruumis.

Koordineerimine NATO raames

Tõhusaks tegutsemiseks katastroofide korral on vaja koordineerida transpordivahendite, meditsiinivarude, sidevahendite, katastroofiabi struktuuride ja muude tsiviilressursside küsimusi. NATOl on tähtis roll planeerimise kooskõlastamisel oma liikmesriikide vahel. Ta kindlustab vajadusel plaanide toimimise ja neis plaanides ette nähtud ressursside kättesaadavuse.

NATO tsiviilhädaabi planeerimise mehhanism hõlmab mitmeid tehnilisi nõukogusid ja komiteesid, mis töötavad kõrgema tsiviilhädaabi planeerimise komitee üldise juhtimise all. Nendes instantsides kohtuvad regulaarselt asjatundjad liikmesriikide valitsustest, tööstustevõtetest ja relvajõududest, et koordineerida planeerimist, mis on seotud Euroopa vee- ja maanteetranspordiga, ookeanilaevandusega, tsiviillennundusega, toiduainetööstuse ja põllumajandusega, tööstustoodangu ja -varudega, posti ja telekommunikatsioonidega, meditsiiniliste küsimustega, tsiviilkaitsega, naftatootmise ja -varudega.

Ulatuslikum koostöö

Nüüd on NATO kogemused ja teadmised tsiviilhädaabi planeerimisel muutunud laiemalt kättesaadavaks ja samal ajal täienevad need teiste Euro-Atlandi Partnerlusnõukogus osalevate riikide teadmiste ja vahendite kaasabil. NATO partnerriigid osalevad järjest aktiivsemalt konkreetsetes koostöövormides planeerimise nõukogude ja -komiteede raames. 1998. aastal loodi Euro-Atlandi Katastroofidele Reageerimise Koordinatsioonikeskus (*EADRCC*). (vt. täpsemalt lk. 35).

Tsiviilhädaabi planeerimine on olulisel kohal ka üldistes koostööprogrammides partnerriikidega ning on praegu rahupartnerlusprogrammi raames toimuva tegevuse kõige ulatuslikum mittesõjaline komponent. Nimetatud tegevus hõlmab seminare, õpikodasid, õppusi ja väljaõppekursusi kohalike ja regionaalsete omavalitsuste ning keskvalitsuste eri tasandite tsiviilametnikele ja sõjaväelastele. Olulised osalejad on ka teised rahvusvahelised organisatsioonid, nagu ÜRO humanitaarabi juhtimisteenistus ja ÜRO pagulaste ülemkomissar, Rahvusvaheline Aatomienergiaagentuur ja Euroopa Liit, samuti valitsusvälised abiorganisatsioonid.

2001. aasta 11. septembri sündmused näitasid selgelt, kui vajalik on teha koostööd valmistu-

misel võimalikeks tsiviilelanikkonna vastas- teks terrorirünnakuteks, milleks võidakse kasutada keemia-, bioloogilisi, radioloogilisi või tuumarelvi. 2002. aasta novembris toimunud NATO Praha tippkohtumisel avaldati partnerluse terrorismivastane tegevuskava, milles soovitatakse jagada asjakohast informatsiooni ja osaleda tsiviilhädaabi planeerimisel, et hinnata riske ning vähendada tsiviilelanike haavatavust terrorismi ja massihävitusrelvade tõttu. NATO ja tema partner-

riigid tegelevad selliste riiklike vahendite arvelevõtmisega, mida saaks niisuguste rünnakute korral kasutada. Lisaks on heaks kiidetud tsiviilhädaabi planeerimise tegevuskava, mille eesmärk on aidata riigivõimudel parandada oma tsiviilstruktuuride valmisolekut võimalikeks terrorirünnakuteks, milles kasutatakse massihävitusrelvi. Alustatud on ka diskussioone selle üle, mis roll ja millised vahendid peaksid olema NATO ja Euroopa Liidul tsiviilhädaabi planeerimise valdkonnas.

Euro-Atlandi katastroofiabi struktuur

Tingituna vajadusest paremini koordineeritud tegevuse järele Euro-Atlandi ruumis aset leidvate katastroofide korral, loodi 1999. aasta juunis Venemaa ettepanekul NATO peakorteri juures Euro-Atlandi Katastroofidele Reageerimise Koordinatsioonikeskus. Keskus on infovahetuskanal ning koordineerib NATO liikmesriikide ja partnerriikide vahelist tegevust õnnetuste korral Euro-Atlandi piirkonnas. Keskus korraldab ka suuremaid tsiviilhädaabiõppusi, kus harjutatakse tegutsemist imiteeritud katastroofiolukordades, mille on põhjustanud inimtegevus või loodusõnnetused.

Keskus aitas Kosovo põgenikekriisi ajal korraldada humanitaarabioperatsioone ja on teinud hindamatut tööd tegevuse koordineerimisel suurte üleujutuste tagajärgede kõrvaldamisel Ukrainas, Rumeenias, Ungaris, Albaanias ja Tšehhi Vabariigis; Türgi maavärina ajal 1999. aastal; metsatulekahjude korral endises Jugoslaavia Makedoonia

Vabariigis* ja Portugalis; ekstreemsete ilmastikutingimuste korral Ukrainas ja Moldovas.

Keskus teeb tihedat koostööd nende ÜRO ametkondadega, millel on juhtiv osa tegevuse korraldamisel rahvusvaheliste katastroofide korral: ÜRO humanitaarabi juhtimisteenistusega ja ÜRO põgenike ülemkomissariga.

Riikidel soovitatakse välja töötada kahe- ja mitmepoolsed kokkulepped niisuguste küsimuste lahendamiseks, nagu viisaeskirjad, piiriületuskokkulepped, läbisõidukord, tollivormistus ja isikkoosseisu juriidiline staatus. Nende meetmete rakendamine aitab ära hoida bürokraatlikke viivitusi abivahendite ja -meeskondade toimetamisel õnnetuspiirkonda.

Kokkuleppele on jõutud ka Euro-Atlandi hädaabiüksuse loomises, mis pannakse kokku vajaduse tekkides ja toimetatakse katastroofi- piirkonda.

Ühist huvi pakkuvate probleemide arutamiseks tulevad teadlased ja eksperdid regulaarselt kokku kahe erineva NATO programmi raames – need on NATO teaduskomitee tsiviilotstarbeline teadusprogramm ja tänapäeva ühiskonna julgeolekuriskide komitee (*Committee on the Challenges of Modern Society - CCMS*) keskkonna- ja ühiskonnaprogramm. Koostöö, mis on teadlaste hulgas tava ja ühtlasi teaduslike edusammude eeldus, on loonud suhtlusvõrgustikke, mis täidavad ka poliitilist eesmärki, aidates parandada vastastikust mõistmist ja usaldust eri kultuuridest ja erinevate traditsioonidega kogukondade vahel.

Juba enam kui 45 aastat kestnud teadusprogramm orienteeriti hiljaaegu ümber ja keskendub nüüd eranditult esmatähtsatele uurimistemadele terrorismi ja teiste julgeolekuohtude vastu võitlemise valdkonnas. Kooskõlas alliansi algatustega uute ohtude vastu astumiseks toetatakse NATO tsiviilotstarbelise teadusprogrammi raames nüüd peamiselt koostööd nendesse valdkondadesse kuuluvatel teemadel. Selle elulise muudatuse kajastamiseks nimetati programm ümber ja kannab nüüd nime “Julgeolek teaduse kaudu”.

Nüüdisühiskonna probleemide komitee tegeleb keskkonna- ja ühiskonnaprobleemidega,

koondades eri riikide ametkondi koostööle neid valdkondi käsitlevates katseuurimustes. Hiljuti määratles komitee terve rea julgeolekuga seotud põhieesmärke, millest tulevases töös lähtutakse. Ühist huvi pakkuvate probleemide käsitlemisega aitab programm ühtlasi tõhustada NATO liikmes- ja partnerriikide vahelist koostööd.

Lisaks tähtsamate koostööürituste edendamisele NATO liikmes- ja partnerriikidest pärit teadlaste ja ekspertide osavõtul, soodustavad mõlema komitee algatused koostöömahu suurenemist Venemaa, Ukraina ja Vahemere dialoogis osalevate riikide teadus- ja keskkonnanaitseringkondadega.

Teadus julgeoleku, stabiilsuse ja solidaarsuse nimel

NATO teadusprogrammi juured ulatuvad 1950. aastatesse, mil teaduse ja tehnika edusamme peeti Atlandi piirkonna julgeoleku jaoks väga oluliseks. Seetõttu käivitati programm teadus-alase koostöö edendamiseks ja järgneva 40 aasta jooksul toetati teadlastevahelist koostööd NATO liikmesriikides, seades kõrged nõuded teaduslikele saavutustele.

Alates 1990. aastate algusest, pärast külma sõja lõppu, laiendati programmi järk-järgult NATOsse

mittekuuluvatele riikidele, kuni see 1999. aastal täielikult ümber orienteeriti. Programmi kaudu hakati toetama NATO riikide ja partnerriikide ning Vahemere dialoogis osalevate riikide teadlaste vahelist koostööd. Sellest alates on tähelepanu keskmes väga selgelt progressi ja rahu edendamine, milleks luuakse side nende varem lahutatud ühiskondade teadlaste vahel.

Pärast terrorismiohu ja teiste moodsa maailma julgeolekut ähvardavate ohtude esilekerkimist tehti 2004. aastal programmis järjekordne põhjalik muudatus. Tulevikus toetatakse programmi kaudu teadlastevahelist koostööd ainult esmatähtsatel uurimisteedadel kahes valdkonnas: "Kaitse terrorismi vastu" ja "Võitlus teiste julgeolekut ähvardavate ohtudega".

Uue programmi "Julgeolek teaduse kaudu" eesmärk on aidata tugevdada julgeolekut, stabiilsust ja rahvastevahelist solidaarsust rakendades teadus probleemide lahendamise teenistusse. Selle eesmärgi saavutamiseks kasutatavad vahendid on koostöö, sidemetevõrkude loomine ja suutlikkuse tõstmine. NATO riikide, partnerriikide ja Vahemere dialoogi riikide teadlastele pakutakse mitmesuguseid stipendiume koostöö tegemiseks esmatähtsatel uurimisteedadel. Toetusi eraldatakse ka partnerriikide abistamiseks arvutivõrgu baasinfrastruktuuri rajamisel.

Virtuaalne Siidikiirtee

Suurim ja ambitsioonikaim projekt, mida NATO teadusprogramm toetab, käivitati 2001. aasta oktoobris. Virtuaalse Siidimagistraali nimeline projekt – vihje Kaug-Ida Euroopaga ühendanud Suurele Siiditeele, mis edendas kaubavahetust ning teadmiste ja ideede levikut – on võimaldanud arvutivõrgu ja interneti-ühenduse Lõuna-Kaukaasia ja Kesk-Aasia kaheksa riigi akadeemilistele ja teadusringkondadele.

Armeenia, Aserbaidžaan, Gruusia, Kasahstan, Kirgiisi Vabariik, Tadžikistan, Turkmenistan ja Usbekistan paiknevad Euroopa interneti-ala äärealal, kuid oma arengutaseme tõttu ei saa nad endale lähitulevikus võimaldada kiudoptilist ühendust.

Tänu kõnealusele NATO projektile ühendab moodne satelliit tehnoloogia projektis osalevate riikide teadus- ja akadeemilisi ringkondi nüüd ühise satelliitantenni kaudu internetiga. NATO abirahaga on finantseeritud satelliitantenni ribalaius ja üheksa satelliitdrikuga paigaldamine. Kaheksa väikest taldrikut on kõnealustes riikides ühendatud suure satelliitdrikuga Saksamaal Hamburgis, mis täidab Euroopa jaoturi funktsiooni. Ülejäänud kaassponsorid panustavad materiaalselt abipakettidega.

2003. aastal otsustati Virtuaalse Siidimagistraali võrgustikku laiendada Afganistanini. Selleks kavatakse Kabuli paigaldada maapealne satelliitjaam.

Tsiviilotstarbeline teadus on rahvusvahelist dialoogi ülledukalt edasi viinud, sest ta on universaalne ja võimaldab luua uusi ning äärmiselt efektiivseid rahvusvahelisi võrgustikke. Nendes teadusvõrgustikes olevat pädevust saab rakendada allianssi ähvardavate uute ohtude vastu. Teaduse abil leitakse vastuseid tähtsatele küsimustele, lähendades samaaegselt rahvaid üksteisele.

Nüüdisühiskonna probleemid

Nüüdisühiskonna probleemide komitee loodi 1969. aastal keskkonnaprobleemidega tegelemiseks. See on foorum, kus eri riikide ametkondade eksperdid jagavad teadmisi ja kogemusi sotsiaal- ja keskkonnaküsimuste tehniliste, teaduslike ja poliitiliste aspektide osas nii tsiviil- kui ka sõjalises sektoris.

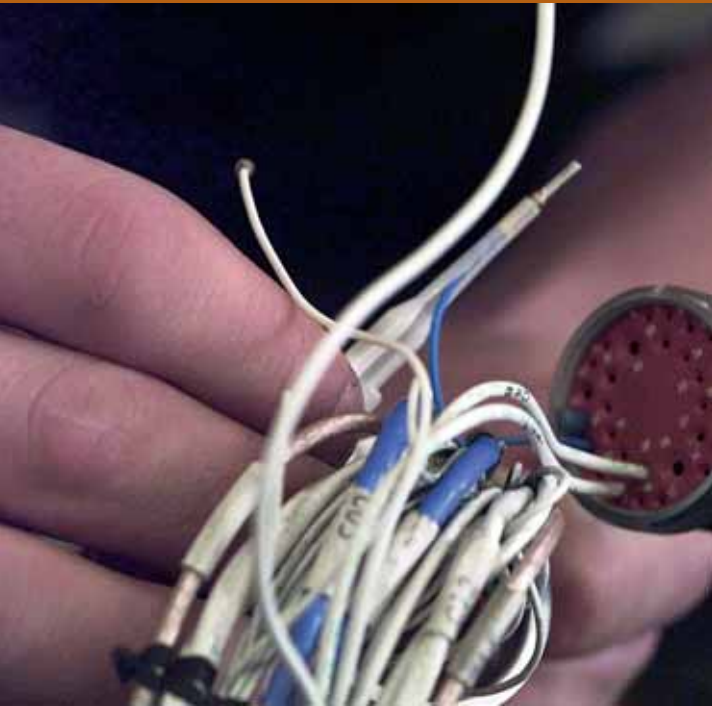
Nüüdisühiskonna probleemide komitee egiidi all käivitatud projektid edendavad koostööd selliste keskkonda ja elukvaliteeti puudutavate probleemide käsitlemisel, nagu keskkonna- ja mürareostus, linnaelu probleemid, energia, tervishoid ja kaitsevaldkonnaga seotud keskkonnaprobleemid. Viimati nimetatud sfääris on tüüpilised uurimisvaldkonnad varem sõjaliseks otstarbeks kasutatud maa-alade uuesti

kasutusele võtmine, puhastustehnoloogia ja keskkonnaohutus, näiteks seoses naftajuhtmetega.

Nüüdisühiskonna probleemide komitee töötab detsentraliseeritult, hõlmates niisuguseid ettevõtmisi, nagu katseuurimused, projektid, õpikojad ja seminarid, mida rahastatakse riiklikest vahenditest. Üks või mitu riiki võtavad endale juhtimise ning vastutuse töö planeerimise ja koordineerimise eest. Viimastel aastatel on tegevust laiendatud ning nüüd haarab see ka õpikodasid ja uusi uurimusi partnerriike eriti huvitavatel teemadel.

Nüüdisühiskonna probleemide komitee on juba kindlaks määranud mitu põhieesmärki, millest tulevases töös lähtuda, sealhulgas sõjalise tegevuse keskkonnamõju vähendamine; regionaalsete uuringute, sealhulgas piiriülese tegevuse korraldamine; ressursside nappusest tingitud konfliktide ärahoidmine; ühiskonda ja keskkonda ohustavate selliste uute riskide hindamine, mis võivad põhjustada majanduslikku, kultuurilist ja poliitilist ebastabiilsust; ebatraditsiooniliste julgeolekuohtude käsitlemine.

Põimunud ühiskonna haavatavus

Tänapäeva ühiskond on haavatavam kui varasematel aegadel, mis on tingitud pidevalt kasvavast seotusest kõigil tasanditel. Maailma avatuse suurenemine, keerukamad tehnoloogilised süsteemid, kasvav sõltuvus elektroonilistest info- ja sidesüsteemidest; toiduainete tootmis- ja jaotussüsteemide põimumine; omavahel ühendatud ja üha tihenevad transpordisüsteemid – kõik need kutsuvad esile uusi ja pidevalt muutuvaid haavatavuse ilminguid. Näiteks võib side ja energiavarustuse pikaajaline katkestus põhjustada tohutuid häireid. 2001. aasta 11. septembri sündmuste järel tekitavad muret ebatraditsioonilised terrorismiohud, nagu bioloogiline rünnak või kübersõda.

Julgeoleku säilitamiseks ja ühiskonna kaitsmiseks ulatuslike ohtude eest on vaja paljude eri valdkondadele keskendunud ametkondade vahelist koostööd ja koordineerimist nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. See vajadus on ilmsiks tulnud USA juhitud terrorismivastases võitluses, milleks on vaja olnud mitte üksnes sõjalist koostööd, vaid ka diplomaatilist, finants-, majandus-, luure-, tolli- ja politseikoostööd.

2001. aasta märtsis käivitati nüüdisühiskonna probleemide komitee egiidi all lühiajaline projekt ühiste ohtude hindamiseks ja suuremat rahvusvahelist koostööd nõudvate valdkondade määratlemiseks, et vähendada komplekssete, vastastikku sõltuvate süsteemide haavatavust, mis on elutähtsad nüüdisühiskonna toimimiseks. Projekti juhib Norra ja selles osalevad Ameerika Ühendriigid, Gruusia, Leedu, Moldova, Poola, Rootsi, Rumeenia, Šveits, Taani, Türgi, Ukraina, Ungari ja Ühendkuningriik.

NATO ei ole riikideülene, vaid valitsustevaheline organisatsioon. NATO on iseseisvate suveräänsete riikide liit, kes on kokku tulnud oma julgeoleku ühiseks kindlustamiseks ja ühiste väärtuste kaitsmiseks. Otsused võetakse vastu konsensuse alusel.

Konsulterimise hõlbustamiseks esindab iga liikmesriiki alaline delegatsioon NATO poliitilise peakorteri juures Brüsselis. Delegatsioon koosneb alalisest esindajast, kes on delegatsiooni juht, ja sõjalisest esindajast. Mõlemat abistab tsiviil- ja sõjalistest nõunikest koosnev personal, kes esindab oma riike erinevates NATO komiteedes.

Alliansi töö poliitilise ja sõjalise mõõtme jaoks on NATOs eraldi tsiviil- ja sõjalised struktuurid. Mõlemad struktuurid toetavad Põhja-Atlandi Nõukogu, mis on NATO kõrgeim otsustusorgan.

Konsensus ja üksmeelne nõusolek

Alliansi tegevuse aluseks on ühine osavõtt vastastikusest praktilisest koostööst kaitse- ja julgeolekuküsimustes. NATOs ei ole hääletamisprotseduuri ning otsused võetakse vastu konsensuse või üksmeelse nõusoleku alusel. Seega on poliitilised konsultatsioonid otsustamisprotsessi oluline osa. Kõik NATO organid koosnevad liikmesriikide esindajatest, kelle ülesanne on esitada liitlastele oma riigi seisukohad ja teha oma riigi valitsusele teatavaks teiste liitlaste seisukohad.

Kuigi poliitilised konsultatsioonid NATOs kuuluvad lahutamatuks kriiside reguleerimise juurde, mistõttu neid seostatakse sageli pingeliste ja raskete aegade, on need samavõrd ka igapäevane tegevus, mille abil liikmesriigid saavad tutvuda võimalustega jõuda kokkuleppele ja formuleerida pikaajalisi tegevussuundi. Consulterimiseks on palju võimalusi. See võib tähendada lihtsalt informatsiooni ja arvamuste jagamist või vahetamist ning vasta-

stikust teavitamist liikmesriikide valitsuste tegevusest, otsustest või kavatsetavatest sammudest, mis võivad puudutada teiste liitlaste huve. Consulterimine hõlmab ka valitsuste sammudest või otsustest teatamist ja teistele liitlastele võimaluse andmist neid kommenteerida või heaks kiita. Samuti peetakse arutelusid, mille eesmärk on saavutada konsensus tegevussuundade vastuvõtmiseks ning neid elluviivate sammude astumiseks, ning konsultatsioone, mille eesmärk on anda liikmesriikidele võimalus jõuda kokkuleppele kollektiivsetes otsustes või ühises tegevuses.

Konsulterimine on pidev protsess. Kuna kõik liikmesriikide esindajad töötavad Brüsselis NATO peakorteri juures, võivad liitlastevahelised konsultatsioonid lühikese etteteatamisega toimuda neist igaühe soovil või NATO peasekretäri algatusel. Konsultatsioonimehhanism tagab katkematu dialoogi ja küllaldased võimalused probleemide arutamiseks ja selgitamiseks.

Vahel on NATO liikmesriigid täielikul üksmeelil ja otsuste tegemine ei valmista siis mingeid raskusi. Mõnikord on aga enamikul riikidest ühine seisukoht, kuid paar riiki on eriarvamusel. Sel juhul töötatakse selle nimel, et lõhet vähendada ja vajaduse korral kompromissile jõuda. Muidugi on võimalik, et lahkarvamused on ületamatud. Sellisel juhul võib iga liikmesriik talitada nii, nagu paremaks peab. Ühtegi liikmesriiki ei sunnita vastu tahtmist midagi tegema ega otsustama. Üldiselt võib tänu kompromissivaimule ning ühiste huvide ja eesmärkide tunnetamisele tavaliselt siiski kindel olla, et vaatamata eriarvamustele leidub piisavalt ühist, mille pinnal kokkuleppele jõuda. Kui alliansi otsused on vastu võetud, esindavad nad kõigi liitlaste ühiseid seisukohti.

NATO tsiviilstruktuur

Kõige tähtsam otsustamisorgan on Põhja-Atlandi Nõukogu, mis vastutab kõigi NATO otsuste eest. See on ainus organ, mis loodi

Põhja-Atlandi lepinguga. Põhja-Atlandi Nõukogu on eeskätt poliitiline foorum, kuhu kõigi liikmesriikide esindajaid kogunevad arutlema poliitika- või operatiivküsimusi. Nõukogu kohtumised võivad toimuda eri tasanditel. Vähemalt kord nädalas kohtutakse liikmesriikide suursaadikute tasandil, vähemalt kaks korda aastas välis- ja kaitseministrite tasandil ning aeg-ajalt riigipeade ja valitsusjuhtide tasandil. Olenemata kohtumise tasemest on nõukogu otsustel ühesugune jõud ja need kajastavad kõikide valitsuste seisukohti. Tavaliselt toimuvad kohtumised ühiste probleemide või ühist otsust nõudvate küsimuste arutamiseks, kuid nõukogu pädevusse kuuluvate teemade ring ei ole piiritletud.

Kaitseplaneerimise komitee tegeleb enamiku kaitseküsimuste ja kollektiivse kaitse planeerimisega seotud probleemidega. Komitee annab juhiseid NATO sõjalistele organitele ning tal on oma pädevusse kuuluvates küsimustes samasugused volitused nagu Põhja-Atlandi Nõukogul. Sarnaselt nõukogu kohtumistega toimuvad ka kaitseplaneerimise komitee kohtumised tavaliselt suursaadikute tasandil, kuid vähemalt kord aastas tullaakse kokku kaitseministrite tasandil. Kaitseministrid kohtuvad regulaarselt ka tuumaplaneerimise grupis, mis jälgib alliansi tuumarelvastuspoliitikat ning arutab paljusid konkreetseid küsimusi, mis on seotud tuumarelvastusega ning laiemat kõlapinda omavate probleemidega, nagu tuumarelvastuse kontroll ja levik. Prantsusmaa, kes ei osale NATO integreeritud sõjalises struktuuris, ei võta osa ka kaitseplaneerimise komitee ega tuumaplaneerimise grupi tööst.

Põhja-Atlandi Nõukogule ja kaitseplaneerimise komiteele allub mitmeid allkomiteesid, kus arutatakse kitsamaid poliitikaküsimusi ja antakse soovitusi lõplike otsuste vastuvõtmiseks. Igal liikmesriigil on esindajad kõigis komiteedes. Üks sellekohane näide on poliitiline komitee, mille kohtumised toimuvad regulaarselt eri tasanditel ning mis nõustab Põhja-Atlandi Nõukogu tähtsa-

mates alliansi poliitikat mõjutavates päevaküsimustes. Teine näide on kaitseplaneerimise ja analüüsi komitee, mis koordineerib konsultatsiooniprotsessi. Seejärel võtavad liikmesriigid vastu otsuse järgmiseks planeerimisperioodiks NATO integreeritud sõjalise struktuuri käsutusse antavate relvajõudude kohta. NATO infrastruktuuri komitee vaatab läbi ettepanekud NATO relvajõududele kasutamiseks mõeldud rajatiste ühiseks rahastamiseks. Majanduskomitee tähelepanu keskmes on otseselt julgeolekupoliitikat mõjutavad majanduslikud suundumused. Eelarvekomiteed esitavad nõukogule ettepanekud kõigi liikmesriikide poolt ühiselt rahastatud tsiviil- ja sõjalise eelarve menetlemiseks.

Konsultatsioonid toimuvad alliansi tegevuse kõigis valdkondades. Liikmesriikide relvastusjuhtide konverents käib regulaarselt koos, et pidada nõu NATO relvajõudude varustuse arendamise ja hankimise poliitiliste, majanduslike ja tehniliste külgede üle. Teabevaldkonnas on NATO avalikkussuhete komitee ülesandeks korraldada üritusi, mille eesmärk on parandada liikmes- ja partnerriikides teadmisi ning arusaamist NATOst ja tema poliitikast. Teemasid, mis puudutavad alliansi teadusala tegevust ja keskkonnaprogramme, arutatakse teaduskomitees ja nüüdisühiskonna probleemide komitees. Ülejäänud komiteed ja rühmad, nagu näiteks rahupartnerlusprogrammi poliitilis-sõjaline juhtkomitee, aitavad arendada koostööd partnerriikidega ja teostada selle järelevalvet.

Partnerriikide osalusel toimuvaid alliansi ettevõtmisi, nagu rahuvalve või rahupartnerlusprogramm, arutatakse asjassepuutuvate valitsustega. Konsultatsioonid leiavad aset sellekohastel foorumitel, nagu Euro-Atlandi Partnerlusnõukogu, NATO –

Vene Nõukogu ja NATO – Ukraina Komisjon. Samamoodi arutatakse Vahemere koostöögrupis Vahemere dialoogi üritusi nendes osalevate riikidega. NATO peab nende organite töö jätkumist äärmiselt tähtsaks. Need on tarvilikud foorumid erimeelsuste arutamiseks ja seisukohtade vahetamiseks, seda eriti kriiside ajal.

NATO sõjaline struktuur

NATO sõjaline struktuur allub sõjalisele komiteele, mis on alliansi kõrgeim sõjaväeline võimuorgan Põhja-Atlandi Nõukogu poliitilises alluvuses. Sõjaline komitee nõustab alliansi sõjalistes küsimustes. Kõrgeimal tasandil toimuvad istungid liikmesriikide relvajõudude juhatajate tasandil, kuid igapäevatoos esindavad liikmesriike nende sõjalised esindajad.

Sõjaline komitee annab juhiseid ka NATO strateegilistele ülemjuhatajatele, keda on kaks – Euroopa Liitlasvägede ülemjuhataja (*SACEUR*), kelle peakorter, NATO Euroopa Liitlasvägede kõrgem peakorter (*SHAPE*), asub Belgias Monsis, ning ümberkorralduste eest vastutav liitlasvägede ülemjuhataja (*SACT*), kelle peakorter asub Norfolkis, Virginia osariigis.

SACEUR juhib strateegilist operatsioonide ülemjuhatus, mille alluvuses on NATO käsutusse antud liikmesriikide relvajõud. Ta vastutab kõigi NATO operatsioonide eest, olenemata sellest, kus need toimuvad. Lisaks on ta kahekordne ülemjuhataja, kuna juhib ka USA Euroopa väejuhatus.

*SACT*i ülesanded on funktsionaalsed. Ümberkorraldustega tegeleva strateegilise ülemjuhatus juhina on tema ülesandeks edendada ja kontrollida alliansi relvajõudude ja sõjalise võimekuse pidevat arengut. *SACT* on kahekordne ülemjuhataja, kellele allub ka USA ühendväejuhatus.

Kahe ülemjuhataja ülesannete jaotus oli varem geograafiline. *SACEUR* juhtis NATO operat-

sioone Euroopas ja Atlandi Liitlasvägede ülemjuhataja (*SACLANT*) vastutas operatsioonide eest Atlandi ookeanil ja selle teisel kaldal. 2002. aasta novembris toimunud NATO Praha tippkohtumisel tehti ja kiideti heaks ettepanek muuta sõjalise juhtimise struktuur sujuvamaks. Selles kajastus NATO kindel otsus arendada sõjalist võimekust ja säilitada relvajõudude valmisolek, mida on vaja kriisireguleerimis-, rahu- ja humanitaarülesannete täitmiseks nii oma traditsioonilises vastutusalas kui ka sellest kaugemal. Lisaks sellele otsusele loodi NATO kiirreageerimisjõud ja võeti vastu NATO sõjalise võimekuse töstmise Praha kokkulepe (vt. 3. ptk.).

NATO parlamentaarne assamblee

NATO on valitsustevaheline organisatsioon ning igal liikmesriigil on aruandekohustus oma riigi parlamendi ees. Seetõttu on oluline demokraatlikult valitud rahvaesindajate toetus alliansi eesmärkidele. NATO parlamentaarne assamblee on liikmesriikide parlamentide vaheline foorum, kus Euroopa ja Põhja-Ameerika seadusandjad kohtuvad ühist huvi pakkuvate ja muret tegevate küsimuste arutamiseks.

Assamblee on NATOst täiesti sõltumatu. Olles liikmesriikide parlamentide ja alliansi vaheline ühenduslüli, innustab ta liikmesriikide valitsusi arvestama seaduste koostamisel ka alliansi vajadustega. Samas on assamblee ka pidevaks meeldetuletuseks, et NATOs tehtud valitsustevahelised otsused sõltuvad lõppude lõpuks riikide demokraatlike organite poliitilisest heaks-

NATO peasekretäri ülesanded

Peasekretär toetab ja juhib konsultatsiooni- ning otsustamisprotsessi terves alliansis. Ta on Põhja-Atlandi Nõukogu ja teiste kõrgemate komiteede esimees ning suudab märkimisväärselt mõjutada otsustamisprotsessi. Ta võib teha ettepanekuid arutatavate teemade osas ning kasutada oma sõltumatut ja erapooletut positsiooni, et tüürida arutelu konsensuse poole, mis on alliansi kui terviku huvides. NATO peasekretäril ei ole aga õigust ise poliitikaotsuseid teha ja ta võib NATO nimel tegutseda ainult liikmesriikide valitsuste poolt volitatud piirides. Peasekretär on ka alliansi peamine eeskõneleja ja juhib rahvusvahelist ametkonda, mis toetab liimesriikide tööd eri komiteede tasandil.

kiidust. NATO parlamentaarsel assambleel on laialdased kontaktid ka partnerriikide parlamentidega, kes saavad oma esindajaid osalema assamblee kohtumistel.

Kes rahastab NATO tegevust?

Liikmesriikide osamaksed NATO eelarvetesse arvutatakse vastavalt kokkulepitud kulude jagamisvormelile ja need moodustavad üksnes väikese osa NATO liikmesriikide üldisest kaitse-eelarvest.

Ühiselt rahastatavat eelarvet hallatakse eraldi tsiviil- ja sõjalise eelarve ning julgeolekuinvesteeringute programmi kaudu.

Tsiviileelarvest kaetakse rahvusvahelise ametkonna ja NATO peakorteri tegevuskulud; tsiviilprogrammide ja -ürituste kulud; peakorteri rajatiste ehitus-, eksploatatsiooni- ja hoolduskulud, nagu näiteks komiteede ja töögruppide kohtumisteks mõeldud konverentsiteenused.

Sõjalisest eelarvest kaetakse integreeritud sõjalise struktuuri, sealhulgas NATO sõjalise komitee, rahvusvahelise sõjaväelise ametkonna ja sellega seotud ametkondade ning kahe strateegilise ülemjuhatuse ja nendega seotud juhtimis- ja infosüsteemide, uurimis-, arendus-, hanke- ja logistikaamet-

kondade ning NATO õhupaiksete eelhoiatusjõudude tegevus- ja eksploatatsioonikulud.

Julgeolekuinvesteeringute programmist rahastatakse lisaks rajatistele, mida liikmesriigid ehitavad oma riigikaitseks vajadusteks, ka seadmeid ja rajatisi, mida on vaja eeskätt NATO tarbeks, näiteks side- ja infosüsteeme, radareid, sõjaväestaape, lennupõlvu, kütusejuhtmeid, laohooneid, sadamaid ja navigatsioonivahendeid.

Eelarve kasutamist juhivad tsiviileelarve komitee ja sõjalise eelarve komitee ning infrastruktuurikomitee, mis vastutab NATO relvajõudude jaoks vajalike ühiselt rahastatavate rajatiste eest. Ressursside komitee vaatab üle sõjalise ühisrahastamise poliitika. Nimetatud organites on esindatud kõik liikmesriigid. Kõik NATO eelarved alluvad ka organisatsioonivälisele kontrollile.

Tänapäevane NATO on hoopis teistsugune organisatsioon kui see, mis loodi 1949. aastal. Nii NATO ise kui ka ülejäänud maailm on liikunud suunas, mida alliansi asutajad vaevalt oskasid ette kujutada. Tänapäevane NATO erineb institutsioonist, mis kaitses Lääne-Euroopat külma sõja nelja aastakümne jooksul või isegi sellest institutsioonist, mis oli 1990. aastatel Euroopa külma sõja järgse muutumise tunnistaja. Kahtlemata on ta mõne aasta pärast jälle muutunud, tingituna vajadusest korraldada koordineeritud tegevust, et reageerida liikmesriikide ees 21. sajandi alguses seisvatele julgeolekualastele väljakutsetele. Strateegilise keskkonna muutudes peab ka NATO tõenäoliselt järjest kiiremini arenema, et liikmesriike ähvardavatele uutele ohtudele vastu astuda. Alliansisisesest koostöö alused, ühised väärtused ja huvid püsivad kindlalt asutamislepingu põhimõtetel.

2001. aasta septembris Ameerika Ühendriikide vastu toime pandud terrorirünnakute ning artikli 5 esmakordse rakendamise järel on NATO hakanud põhjalikult ümber vaatama oma tegevust seoses terrorismiohu vastu võitlemisega. Ka enne terrorirünnakuid oli alliansi tegevus äärmiselt intensiivne: ta juhtis kolme kriisireguleerimisoperatsiooni endises Jugoslaavias, valmistas ette uute liikmete vastuvõtmist ning tugevdas partnerlussuhteid Euro-Atlandi piirkonna ning kogu maailma riikide ja organisatsioonidega.

Tänapäeval on julgeoleku tagamise ülesanne järjest keerukam, NATOl on juba liiga palju tegevusvaldkondi, et tema tegevust oleks võimalik kokku võtta üheainsa loosungi või lööva tsitaadiga.

Homne NATO

Alliansi laienemise jätkudes tuleb NATOl omavahel sobitada järjest rohkemate riikide huve, kes püüavad kooskõlastatult tegutseda. Samas laieneb aja jooksul tõenäoliselt ka stabiilsuse tsoon Euroopas ning koos sellega majandusliku jõukuse väljavaated. Alliansi suhete tugevnedes Venemaa, Ukraina ja teiste Euroopa riikidega jätab Euroopa selja taha oma eraldusjoontega mineviku ja muutub järjest stabiilsemaks kontinendiks. Neid positiivseid suundumusi tuleb hoolikalt hoida.

Kuigi muutunud on NATO liikmesriike ähvardavate ohtude iseloom ja NATO tegevuse korraldus, et uutele ohtudele vastu astuda, on alliansi alusmüür jäänud muutumatuks. NATO on üleatlandiline poliitilis-sõjaline raamistik julgeolekuohtude ohjamiseks. Allianss seob Euroopat ja Põhja-Ameerikat ning hoiab tasakaalus arvukaid riiklikke huve. NATO muutumisega kollektiivsest kaitsekiilbist julgeoleku korraldajaks kõige laiemas mõttes on ta lisaks ühiste huvide esindamisele saanud ka ühiste väärtuste, nagu demokraatia ja inimõiguste esindajaks.

NATO / OTAN

Public Diplomacy Division / Division Diplomatie publique

1110 Brussels / Bruxelles

Belgium / Belgique

Web site : www.nato.int

Site Web : www.otan.nato.int

E-mail / Courriel : natodoc@hq.nato.int